

Letnik 3,
leto 2016,
št. 5

Pomurska Obzorja

Izdajatelj Pomurska akademsko znanstvena unija

Gabi Čačinovič Vogrinčič: SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO - Jože Nemeč: PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH - Robert Inhof: LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. - Ivan Rihtarič: ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950 - Attila Kovacs: INTERNACIJA PREKMURSKIH MADŽAROV V TABORIŠČA HRASTOVEC IN KIDRIČEVO LETA 1945 - Jolanda Lazar: »IN TAKO SEM SE UČIL-NE OD TISTI, KI SO ME POUČEVALI, AMPAK OD TISTI, KI SO Z MENOJ RAZPRAVLJALI« - Gabi Čačinovič Vogrinčič: SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO - Jože Nemeč: PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH - Robert Inhof: LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. - Ivan Rihtarič: ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950 - Attila Kovacs: INTERNACIJA PREKMURSKIH MADŽAROV V TABORIŠČA HRASTOVEC IN KIDRIČEVO LETA 1945 - Jolanda Lazar: »IN TAKO SEM SE UČIL-NE OD TISTI, KI SO ME POUČEVALI, AMPAK OD TISTI, KI SO Z MENOJ RAZPRAVLJALI« - Gabi Čačinovič Vogrinčič: SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO - Jože Nemeč: PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH - Robert Inhof: LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. - Ivan Rihtarič: ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950 - Attila Kovacs: INTERNACIJA PREKMURSKIH MADŽAROV V TABORIŠČA HRASTOVEC IN KIDRIČEVO LETA 1945 - Jolanda Lazar: »IN TAKO SEM SE UČIL-NE OD TISTI, KI SO ME POUČEVALI, AMPAK OD TISTI, KI SO Z MENOJ RAZPRAVLJALI« - Gabi Čačinovič Vogrinčič: SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO - Jože Nemeč: PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH - Robert Inhof: LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. - Ivan Rihtarič: ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950 - Attila Kovacs: INTERNACIJA PREKMURSKIH MADŽAROV V TABORIŠČA HRASTOVEC IN KIDRIČEVO LETA 1945 - Jolanda Lazar: »IN TAKO SEM SE UČIL-NE OD TISTI, KI SO ME POUČEVALI, AMPAK OD TISTI, KI SO Z MENOJ RAZPRAVLJALI« - Gabi Čačinovič Vogrinčič: SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO - Jože Nemeč: PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH - Robert Inhof: LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. - Ivan Rihtarič: ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950

Pomurska obzorja

Letnik 3, leto 2016, številka 5 | ISSN 2350-6113

Murska Sobota, 2016

IMPRESUM	3
UVODNIK	3

DRUŽBOSLOVJE

■ SOUSTVARJANJE PODPORE IN POMOČI Z DRUŽINO <i>Gabi Čačinovič Vogrinčič</i>	4
■ PREKMURJE NA POŠTNIH ZNAMKAH <i>Jože Nemec</i>	7

HUMANISTIKA

■ LUTHROVA REFORMACIJA V RETORIČNEM ZRCALU PODOBE. TEOLOGIJA, FOLKLORA, PODOBA. <i>Robert Inhof</i>	11
■ ILEGALNI PREHODI DRŽAVNE MEJE V OKRAJU GORNJA RADGONA 1945-1950 <i>Ivan Rihtarič</i>	16
■ INTERNACIJA PREKMURSKIH MADŽAROV V TABORIŠČA HRASTOVEC IN KIDRIČEVO LETA 1945 <i>Attila Kovács</i>	19
■ »IN TAKO SEM SE UČIL – NE OD TISTI, KI SO ME POUČEVALI, AMPAK OD TISTI, KI SO Z MENOJ RAZPRAVLJALI« (<i>Sveti Avguštin</i>) <i>Jolanda Lazar</i>	22

Impresum

Internet:
http://www.pazu.si

e-mail:
pazu@pazu.si

ISSN 2350-6113

Naslov publikacije:
POMURSKA OBZORJA

Letnik	Leto	Številka
3	2016	5

Izdajatelj:
Združenje Pomurska akademsko
znanstvena unija

Uredništvo:
Odgovorni urednik
pom. akad. dr. Mitja Slavinec

Glavni urednik
pom. akad. dr. Milan Svetec

Tehnični urednik
Zoran Wolf

Uredniški svet:
akad. pom. akad. dr. Anton Vratuša
pom. akad. dr. Damir Josipovič
pom. akad. dr. Albina Nečak Lük
pom. akad. dr. Vesna Kondrič Horvat
pom. akad. dr. Darja Senčur-Peček
pom. akad. dr. Mitja Lainščak
pom. akad. dr. Mirjam Sepesy Maučec
pom. akad. dr. Rafael Mihalič
akad. pom. akad. dr. Igor Emri

Oblikovanje naslovnice:
doc. mag. Tilen Žbona

Fotografija na naslovnici:
Razgledni stolp na Sotinskem bregu
Foto: Zoran Wolf

Tisk:
Tiskarna aiP Praprotnik d.o.o.
Tavčarjeva ulica 14, Čermelavci

Naslov izdajatelja in uredništva:
PAZU – Uredništvo revije Pomurska obzorja
Lendavska ulica 5a, 9000 Murska Sobota

Datum natisa:
Junij 2016

Naklada:
200 izvodov

Revija Pomurska obzorja izhaja dvakrat letno.

Revija je brezplačna.

Uvodnik

Spoštovani bralci, pred nami je peta številka Pomurskih obzorij, ki si zlagoma utrjujejo pot v okviru slovenske strokovno-znanstvene periodike. Kakor že v navadi, zasedajo osrednje mesto članki, ki so nastali kot del vsakoletne konference članov PAZU. V številki, ki je pred vami, so zbrani prispevki članov, ki se navezujejo na področja družboslovja in humanistike. Veseli me, da se člani PAZU redno udeležujejo letne konference, ki je s svojo tradicijo postala stalnica dogajanja ob koncu novembra, in s svojimi prispevki širijo vedenje o lastnih raziskovalnih dosežkih, s tem pa tudi zbujaajo interes kolegov akademikov, do raziskovalnega področja in znanstvene panoge same.

Na sledečih straneh boste prebrali zanimivo »poročilo« o projektu Gabi Čačinovič Vogrinčič na temo socialnega dela z družinami, kar je trenutno zelo aktualna tema. Zanimiv prispevek Jožeta Nemca se ukvarja s poštnimi znamkami na katerih so motivi, povezani s Prekmurjem. Na področju humanistike obravnavata zgodovinarja Ivan Rihtarič in Attila Kovács dogodke, takoj po drugi svetovni vojni na pomurskem prostoru, Robert Inhof pa se je lotil obravnave Luthrove reformacije skozi tri segmente: teologijo, folkloro in podobo. Jolanda Lazar v nadaljevanju poskuša osvetliti načine ugotavljanja kvalitete in načine povečevanja učinkovitosti pouka v šolah.

pom. akad. dr. Milan Svetec,
glavni urednik

Gabi Čačinovič Vogrinčič

Soustvarjanje podpore in pomoči z družino

POVZETEK

Prispevek zajame temeljne koncepte dela in rezultate akcijsko raziskovalnega projekta Pomoč družinam v skupnosti: soustvarjanje zelenih sprememb za zmanjševanje socialne izključenosti in krepitev zdravja. Raziskava sodi v okvir tako imenovane »norveške sheme«, projekt je financiran s strani Norveškega finančnega mehanizma in Službe vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko v obdobju 16.2.2015 in 30.4.2016.

Procese pomoči smo raziskovali tako, da smo jih v akcijskem raziskovanju tudi soustvarjali. Prestopili smo v nov način »produkcije znanja« kot pravi Gibbons, (1994: v Marthinsen, in Jukunen, 2012): od raziskovanja in spoznavanja stanja v ustvarjanje novega znanja. Teoretični okvir, ki zagotavlja sodelovanje in odnos, ki to omogoča, je bil postavljen: prakso smo raziskovali v teoriji in praksi: preizkušali smo koncept soustvarjanja v delovnem odnosu, koncept individualnega projekta pomoči, jezik socialnega dela, ki ga uporabljamo. Raziskava temelji na doktrini socialnega dela z družinami, ki sem jo razvila. Delamo na dveh ravneh, na ravni mobilizacije za zelene izide in na ravni družinske dinamike in sprememb, ki jih družina potrebuje, da bi zmogla rešitev. Soustvarjeno novo znanje zajame raziskovanje razvidnosti družinske skupine, soustvarjanje osebne ozaveščenosti družinske razvidnosti; krepitev uspešnega ravnanja v procesu pomoči in soustvarjanje sprememb, ki jih družina potrebuje za zelene spremembe; učenje v procesih pomoči; delo z družino s perspektive moči.

Ključne besede: socialno delo z družino na dveh ravneh, produkcija novih znanj v akcijskem raziskovanju, soustvarjanje v delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu pomoči, razvidnost in osveščenost, soustvarjanje sprememb, učenje, perspektiva moči.

Doktrina socialnega dela z družino

Rezultate raziskovanja procesa podpore in pomoči družini ne morem predstaviti, ne da bi prej predstavila doktrino socialnega dela z družino, na kateri temelji proces soustvarjanja. Ta postanek pri temeljnih konceptih v jeziku socialnega dela je pomemben in potreben. Jezik socialnega dela je še nov, še hodimo po neuhojenih poteh.

Jezik socialnega dela smo govorili študentke socialne delavke, raziskovalke in vedno bolj tudi člani družin, uporabniki, strokovnjaki iz izkušenj.

Reševanje mnogih problemov ali številnih izzivov, s katerimi se srečujemo v službah socialnega dela, potrebuje soustvarjeno udeleženo družino na način, da se slišijo vsi glasovi pri instrumentalni definiciji problemov in načrtovanih spremembah. Družine se soočajo s številnimi izzivi, kjer potrebujejo pomoč in sodelovanje. Včasih potrebujemo sodelovanje družine kot vira podpore in krepitev moči za člana; včasih moramo intervenirati, da bi obvarovali člana, ki ga družina ogroža, ali družino, ker jo ogroža član; in včasih družine pridejo po podporo in pomoč, da bi zmogle spremembe, ki jih potrebujejo; včasih gre za raziskovanje in mobilizacijo podpore institucij v skupnosti, včasih za mobilizacijo obstoječih ali ustvarjanje novih socialnih mrež.

Predmet socialnega dela z družinami je soustvarjanje pomoči in podpore družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Vzpostavljen delovni odnos zagotavlja instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev tako, da se v procesu sodelovanja mobilizira moč družine

same. Socialno delo z družino delamo kot izvorni delovni projekt pomoči, ki ga soustvarimo na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem oblikovanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi. V središču je jedro socialnega dela kot znanosti in stroke: to so procesi spreminjanja in pomoči in s tem možne paradigmatične spremembe za teorijo in prakso soustvarjanja, ki poveže v odprtem prostoru za pogovor eksperte iz izkušenj, člane družin, in strokovnjake, njihove spoštljive in odgovorne zaveznike. V delovnem odnosu povabimo družino v delo na dveh ravneh: prva raven je raven soustvarjanja rešitev, to je raven dela v tistem delu pogovora, ki je usmerjen v rešitev problema. Vendar socialno delo z družino ne more biti uspešno, če v delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu ne zajame tudi družinske dinamike oziroma sprememb za več razvidnosti v njej, ki jih družina potrebuje na poti soustvarjanja rešitev.

Gornji odstavek je že napisan v jeziku socialnega dela. Ključni koncepti, ki zagotavljajo strokovno kompetentno delo, **so koncept soustvarjanja, koncept delovnega odnosa, koncept izvirnega delovnega projekta pomoči in koncept dela z družino na dveh ravneh. Temu dodajam še jezik socialnega dela, nov, avtonomen jezik stroke, ki ubesedi procese socialnega dela.** (Čačinovič Vogrinčič, 2008, 2010, 2015).

Koncept soustvarjanja definira in odnos in proces pomoči. Pozornost je na procesu, na prispevku vsakega udeleženega, ki prispeva instrumentalno definicijo problema in svoj delež. Besedica »so-« je prava, saj gre za so - delovanje, so - raziskovanje, so - ustvarjanje, ki ga izpeljejo so - govorniki, so - potniki, so - delavci v procesih pomoči. Soustvarjajo se

spremembe, novo učenje, novi pomeni. Izbrana beseda soustvarjanje zajame pomemben, ključen element procesa: gre za ustvarjanje novega, nečesa, kar še ni bilo v procesu, je so - raziskano novo.

Delati v delovnem odnosu pomeni zagotoviti odnose pogoje za soustvarjanje: Ključna sta dva elementa, ki jih posebej izpostavljam, da bi še potrdila bistvo paradigmatične spremembe, ki se v soustvarjalnem procesu mora zgoditi. To sta koncept etike udeležnosti L. Hoffman (Hoffman, 1994) in perspektiva moči D. Saleebeya (Saleebey 1997). V tem okviru navajam le dva ključna citata, ki jasno pokažeta zeleno in nujno spremembo. L. Hoffman, pravi (ibid:23), da strokovnjak odstopi od moči, ki mu ne pripada: od moči, da poseduje resnice in rešitve. Strokovnjakovo moč nadomesti občutljivo skupno iskanje, raziskovanje soustvarjanje novega. Socialni delavec mora zdaj zdržati negotovost iskanja in osebno udeležnost.

Dennis Saleebey (1997:3) socialno delovni proces v celoti utemelji z ravnanjem, ki temelji na prespektivi, da torej vse, kar delamo pomaga odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti človekovo moč in vire, mu pomaga, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje.

Pri delu z družino je ključen koncept dela z družino na dveh ravneh. Formulacija socialno delo z družinami na dveh ravneh zajame kompleksnost socialnega dela na način, da takoj definiramo pomoč in podporo družini kot delo na virih moči v družini sami in kot soustvarjanje IDPP in sprememb, ki jih družina potrebuje, da bi, kot pravi Madsen (2003), sestavila nova življenja. Formulacijo »dve ravni« potrebujemo, čeprav je okorna, da bi razločili in zagotovili oboje: soustvarjanje zelenih izidov, mobilizacijo za delo na rešitvah in soustvarjanje sprememb v družinski skupini, ki jih družina potrebuje, da bi uresničila zelene izide. Instrumentalna definicija problemske situacije vsakega družinskega člana v formulaciji lastnega prispevka v delovnem procesu že ubesedi potrebne spremembe v dinamiki družine. Za soustvarjeno delo gre, kjer vloge, pravila, hierarhija itd. v družini vplivajo na uresničljivo. Gre za razvidnost načrtov v družini in za razvidnost družinske resničnosti, kot si jo lahko povemo.

Socialno delo z družinami ni terapija. Socialno delo z družinami je *delo* na način soustvarjanja rešitev v delovnem odnosu. Socialno delo z družinami, ki prinese spremembe in rešitve, ki zmanjšajo stisko in prinašajo upanje, ima terapevtski učinek, a ostaja socialno delo. To seveda ne pomeni, da družina v procesih pomoči ne potrebuje kdaj tudi družinske terapije ali druge oblike terapevtske pomoči. Socialno delo z družinami zajame tudi to odločitev v IDPP.

Pojem razvidnosti (Čačinovič Vogrinčič, 1998) uporabljamo v dobesednem pomenu besede: gre za odkrivanje in poimenovanje psihodinamičnih procesov v družini. Razvidno je v družini tisto, s čimer se je mogoče soočiti, spoprijeti, prevzeti odgovornost; vse tisto, kar je mogoče komunicirati in meta komunicirati. Razvidnost pomeni poimenovanje vsakokratne družinske resničnosti, saj je treba za vsako spremembo, v vsakem pogovoru, razvidnost na novo ustvariti. Kar je razvidno se formulira v družini in v njej velja. Razvidno je vedno znova najprej razvidno v jeziku družine. Raziskujemo razvidno in s tem tudi, kako družina ravna z razvidnostjo ali drugače z resničnostjo družine, kot jo vidi.

Pojmu razvidnosti dodajamo pojem ozaveščenost v pomenu Skynnerja (1982). On uporablja besede »consciousness« družine analogno psihoterapevtskemu pojmu uvid na ravni posameznika. Po Skynnerju ozaveščenost pomeni, da družina vstopa v obdobje samoizpraševanja, v obdobje intenzivnega iskanja odgovorov v stiski, v obdobje mobilizacije za spremembe. Skynner pripisuje ozaveščenosti središčno funkcijo v družini, saj je od tega, koliko osveščenosti zmore družina, odvisno, kako se bo odzvala na številne izzive.

V delovnem odnosu na drugi ravni raziskujemo odnose v družini in podrobnosti ravnanja z izzivi in tiskami v družinskem sistemu. Je skupno delo članov družine na tem, da bolje vidijo kontekst, celoto in sebe v njem. Prispodoba sestavljanke je dobra prispodoba: vsak član družine prispeva svoje delce v celoto, ki jo je mogoče ubesediti. Strokovno vabilo na poti soustvarjanja se glasi »glejte sem«, da bi lahko skupaj odločili, kaj iz sedanjosti potrebujejo za nova življenja.

Socialno delo z družino na drugi ravni: rezultati izvirnih delovnih projektov pomoči v delovnem odnosu

Sodelovalo je 22 družin s kompleksnimi psihosocialnimi problemi, ki so potrebovale vsakokrat edinstven projekt pomoči na poti od socialne izključenosti, brezposelnosti, šolskega neuspeha otrok, v nova življenja v skupnosti. Prispevek zajame podrobnosti procesa pomoči in zelene izide, a tudi produkcijo novih znanj, ustvarjanje novih pomenov in procese učenja.

Izvirni delovni projekti, ki so se izoblikovali v delovnem odnosu so soustvarili procese podpore in pomoči.

Kratek povzetek rezultatov pokaže, da so obvarovali učence pred usodnim učnim neuspehom, omilili učne težave, okrepili ali soustvarili novo nosilno socialno mrežo zanje; podpirali mamu v pohodu skozi inštitucije v boju za stanovanje, v katerem bi lahko dostojno živeli; so gradili podpora in pomoč družinam skupaj z njimi pri uresničevanju pravic, ki jim pripadajo, uporabnikom niso dostopne brez pomoči in podpore: so delali na drugi ravni v podpori večgeneracijski družini v kompleksni konfliktni situaciji; povezovanje družine s skupnostjo, mobilizacija podpore iz skupnosti ...

A za razvoj znanosti socialnega dela so ključnega pomena raziskane podrobnosti dela na drugi ravni.

Konkretna socialno delavna ravnanja na drugi ravni, ki smo jih na srečanjih zbrale in prepoznale kot soustvarjeno novo znanje so: **raziskovanje razvidnosti, soustvarjanje ozaveščenosti; krepitev uspešnega ravnanja in soustvarjanje sprememb; učenje v procesih pomoči; delo z družino iz perspektive moči.**

Delo na razvidnosti in ozaveščenosti v mentorski skupini je včasih teklo kot reflektiranje dela z družino socialne delavke, včasih smo v raziskovalni skupini nalogo šele postavili, da jo je kolegica prenesla družini. Pokazalo se je, da je na drugi ravni delo na razvidnosti in ozaveščenosti neobičajno, a pomembno delo, ki prinaša novo znanje in možnost za novo učenje. Morda sem najbolj pogosto povabila kolegice, da se znova pridružijo članom družine, da bi oni ubesedili razvidno in ozaveščenost. Tema stalnica je bila raziskovanje uspešnega ravnanja s perspektive moči na eni strani in soustvarjanje sprememb na drugi. Kolegice so potrebovale podporo in pomoč, da bi se

družini pridružile pri obeh nalogah. Moja vloga je bila pogosto, ubesedim soustvarjeno novo in novo učenje, ki ga nismo vajeni prepoznati. Najbolj hvaležno je varovanje ravnanja s perspektive moči tako pri delu z družinami, kot na naših srečanjih. Naša raziskava je pokazala ključen pomen ravnanja s perspektive moči, a tudi, da tako ravnanje od socialne delavke zahteva stalno skrb in odločitev, trdo delo, kot bi rekel Saleebey. Nikakor ni samo po sebi umevna.

Odpri prostori za pogovor o delu, ki smo ga vzpostavili in vzdrževali v raziskovalni skupini v podporo in pomoč socialnim delavkam pri delu v izvornih delovnih projektih pomoči družinam, so pokazali, kako nujna je ta podpora. Odprt prostor za pogovor smo zagotavljali socialne delavke in mentorica, da bi se slišali vsi glasovi in da bi se vsakokrat zagotovil proces poslušanja, slišanja in odgovora pri skupnem delu. Nastopali smo hkrati kot spoštljivi in odgovorni zavezniki družin in eksperti iz izkušenj v soustvarjanju raziskanega in novega znanja.

Zaključek

V središče sem postavila edinstveno, samobitno jedro socialnega dela kot znanosti in stroke, ki raziskuje procese spreminjanja in pomoči in s tem omogoči paradigmatične spremembe za teorijo in prakso soustvarjanja, ki poveže v odprtem prostoru za pogovor eksperte iz izkušenj in strokovnjake, njihove spoštljive in odgovorne zaveznike. Izkušnja temeljnega dostojanstva in samospoštovanja človeka, ki pride po pomoč, eksperta iz izkušenj, se začne v delovnem odnosu.

Raziskovanje prakse socialnega dela z družino za teorijo in prakso in s tem raziskovanje procesov pomoči, je danes pomembna tema razvoja znanosti v socialnem delu in se dogaja vedno bolj intenzivno. Raziskovalcem, praktikom, učiteljem in uporabnikom, manjka samo še koncept soustvarjanja, ki smo ga razvili in uporabili v predstavljeni raziskavi. Raziskovanje

razvidnosti, soustvarjanje ozaveščenosti; krepitev uspešnega ravnanja in soustvarjanje sprememb; učenje v procesih pomoči; delo z družino iz perspektive moči so dragoceno soustvarjeno uporabno novo znanje.

Literatura

1. Čačinovič Vogrinčič Gabi (1998). Psihologija družine. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
2. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2008). Socialno delo z družino. Fakulteta za socialno delo.
3. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2010). Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. Revija Socialno delo, 49/4.
4. Čačinovič Vogrinčič Gabi (2015). Soustvarjanje pomoči v socialnem delu. Revija Socialno delo 54/ 3-4.
5. L. Hoffman (1994), A Reflexive Stance for Family Therapy. In: McNamee, K.J. Gergen (ur.) Therapy as Social Construction. London: Sage.
6. Marthinsen, E. (2012). Social work practice and social science history. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012) Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
7. Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012). Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
8. Rasmussen, T. (2012) Knowledge production in social work; Forming knowledge production. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012) Practice research in Nordic social work, London Whiting and Birch.
9. D. Saleebey (1997), The Strength Perspective in Social Work Practice. New York: Longman.
10. R. Skynner, R., & Cleese, J. (1997). Life and How to survive it. London: Vermilion.

Jože Nemeč

Prekmurje na poštних znamkah

POVZETEK

Prve znamke povezane s Prekmurjem srečamo takoj po prvi svetovni vojni, ko so za začasno uporabo s preprostimi pečati pretiskali madžarske znamke. V času Jugoslavije ni izšla nobena znamka povezana s Prekmurjem. Tako lahko za prve znamke, ki prikazujejo Prekmurje štejemo tiste, ki so bile izdane po osamosvojitvi Slovenije in so v članku prikazane. Predstavljene so pa tudi znamke drugih držav, ki jih lahko povežemo s Prekmurjem.

Ključne besede: redne znamke, priložnostne znamke.

1. Uvod

Prve poštne znamke so najpogosteje prikazovale vladarje ali državne simbole. Kasneje pa so na znamkah pričele države prikazovati tudi druge motive. Tako so postale znamke nekakšna osebna izkaznica. Na današnjih znamkah so prikazane znane osebnosti, naravne in kulturne znamenitosti, flora, favna ter druge značilnosti države, ki jih je izdala. Znamke so na ta način postale promotor, ki doseže vse kotičke zemeljske oble. Zato številne države načrtujejo izdaje znamk za nekaj let vnaprej. V pričujočem članku si bomo ogledali, kako je bilo doslej na znamkah predstavljeno Prekmurje.

Do konca prve svetovne vojne ni izšla nobena znamka povezana s Prekmurjem. Po koncu prve svetovne vojne, je s prihodom jugoslovanske vojske na teritorij Prekmurja nastala praznina pri uporabi znamk. Pošta je težavo reševala s »pretiskimi« s plutovinastimi in gumijastimi pečati. Tako so nastale znamke s pretiskom »SHS« in »Prekomurje SHS«. Zbirko teh znamk hrani Pokrajinski muzej Murska Sobota. Muzej je izdal tudi katalog razstave teh znamk, v katerem so te znamke opisane in prikazane.

2. Redne znamke

Po osamosvojitvi Slovenije pa je izšlo več znamk povezanih s Prekmurjem. Preden si jih ogledamo povejmo, da izdajajo poštne uprave običajno dve vrsti znamk. V prvo skupino sodijo redne znamke. Zanje je značilno, da so v prodaji daljše časovno obdobje. Da je njihova izdelava cenejša, se pri tisku uporablja manjše število barv. Pogosto prihaja do ponatisov, zato so lahko znamke natisnjene na različnih vrstah papirja, prav tako pa lahko pride do razlik v barvah, načinih zobčanja in velikosti znamk.

V seriji rednih znamk s skupnim imenom »Slovenija Evropa v malem« so izšle tri znamke z motiviko iz Prekmurja prikazane na sliki 1:

1. Na prvi znamki, z nazivno vrednostjo 20 tolarjev, ki je izšla 14. maja 1993, je prikazana prekmurska hiša. Ta sodi med najbolj skladne in konceptualno celovite primere stavbne dediščine. Običajno je bila grajena v obliki črke L. V posamezne prostore so vodili posebni vhodi, podaljšana streha pa je nudila učinkovito zaščito pred dežjem in soncem. Fasade so bile bele barve z barvitimi pasovi.

2. Druga znamka iz te serije, z nazivno vrednostjo 8 tolarjev, je izšla 25. avgusta 1993. Na znamki je prikazan plavajoči mlin na Muri. Tak mlin je posebno primeren za reke, ki pogosto spreminjajo vodostaj. Mlini so stali na dveh velikih čolnih, na katerih je tudi bilo mlinsko poslopje. Prve plavajoče mline so poznali že stari Rimljani, pri nas pa jih je bilo največ prav na reki Muri. Znamka z mlinom na Muri je bila natisnjena tudi na dveh poštah celinah in sicer na dopisnici z zeleno barvo in na pismu rdečo barvo.
3. Tretja znamka iz te serije je izšla 7. novembra 1994 in je imela nazivno vrednost 300 tolarjev. Znamka je prikazovala slamnati dožnjek ali lujster. Okraski iz slame so vrhunske mojstrovine domačega pletarskega znanja. Razen slamnatih lestencev so izdelovali tudi drugačne okrasne izdelke za poročne gostije, okraševanje v božičnem času in druge slavnostne priložnosti.

Slika 1. Znamke iz serije »Slovenija Evropa v malem« - prekmurska hiša, plavajoči mlin in dožnjek.

V seriji rednih znamk »Grajske stavbe na Slovenskem« je v sotisku z dvorcem Olimje izšla 4. oktobra 2001 znamka, ki prikazuje murskosoboški grad. Grad v Murski Soboti so zgradili v drugi polovici 16. stoletja grofje Széchy. Kasneje so postali njegovi lastniki grofje Szápáry, ki so ga leta 1934 prodali občini. Grad odlikuje imeniten vhodni portal. Baročni grajski salon je okoli leta 1760 poslikal štajerski slikar Johannes Pöckl. Stavbo obdaja grajski park, ki sodi med najlepše v Sloveniji. Obe znamki sta imeli nazivno vrednost D, ki jo uporabljamo za nestandardna pisma poslana v tujino.

Slika 2. Znamki v sotisku iz serije »Grajske stavbe na Slovenskem« - dvorec Olimje in grad v Murski Soboti.

3. Priložnostne znamke

Druga skupina znamk, ki jih izdaja pošta so priložnostne znamke. Te znamke izhajajo v manjši nakladi in so v prodaji le omejeno obdobje (v Sloveniji le leto dni od izida). Znamke so običajno tiskane s kvalitetnejšim večbarvnim tiskom. S temi znamkami obeleži pošta pomembnejše dogodke, osebe, obletnice, običaje, pa tudi objekte kot so rastline živali, predmeti in kraji, ki so zanimivi za širši krog zbiralcev znamk.

V skupini priložnostnih znamk pa je Pošta Slovenije izdala naslednje znamke povezane s Prekmurjem:

1. Znamki, ki prikazujeta borovo gostuvanje. Če v obdobju med dvema pustnima sobotama v vasi ni bilo poroke, prirajajo v teh vaseh v Prekmurju na pustno nedeljo Borovo gostuvanje. Pri "poroki" sodeluje veliko stalnih likov kot so borov pop, borov oče, borova mati, turbaš in drugi. V gozdu posekajo bor in pri tem pazijo, da jim fantje iz sosedne vasi ne ukradejo vršička. Ko bor pripeljejo v vas, ga poročijo z najstarejšim fantom. Poroka se zaključi z veselico, na kateri sodelujejo vsi prebivalci domače vasi in veliko okoličanov. Znamki sta izšli 22. januarja 1998 v sotisku tako, da tvorita enotno podobo in imata nazivni vrednosti 20 in 80 tolarjev.

Slika 3. Borova gostuvanje.

2. Istega leta so 25. marca izšle tri znamke z liki, ki jih je ustvaril akademski kipar Miki Muster. Osrednji junaki njegovih stripov so Zvitorepec, Trdonja in Lakotnik, karikirane živali, ki so postale del slovenske folklorne. Prvi je lisjak, drugi želva in tretji volk. Na znamki za 14 tolarjev je prikazan Lakotnik, na znamki za 105 tolarjev Trdonja in na znamki za 118 tolarjev Zvitorepec. Znamke so bile tiskane v polah s 25 znamkami in v bloku s šestimi znamkami.

Slika 4. Blok z znamkami na katerih so Zvitorepec, Trdonja in Lakotnik.

3. Naslednja znamka je bila posvečena arhitektu, urbanistu in oblikovalcu Jožetu Plečniku, ki se je šolal za mizarja na obrtni šoli v Gradcu in je povezan s Prekmurjem s svojimi deli. Po končani šoli je delal na Dunaju, kjer ga je Otto Wagner sprejel v svojo mojstrsko šolo. Leta 1911 je sprejel mesto profesorja na šoli za umetnost in obrt v Pragi, devet let pozneje pa je postal profesor za arhitekturno risanje na univerzi v Ljubljani. Leta 1924 je prišel v Bogojino. Spomladi tega leta ga je župnik Ivan Baša naprosil, da bi naredil načrt za novo cerkev. Plečnik je naredil načrt za novo mogočno cerkev. Pozneje je načrt spremenil tako, da je ohranil staro cerkev. Na sliki 5 je znamka za 95 tolarjev, ki je izšla 23. januarja 2002 in prikazuje Plečnikov portret.

Slika 5. Znamka s portretom arhitekta Jožeta Plečnika.

4. Na naslednjih dveh znamkah, z nominalno vrednostjo 52 tolarjev, ki sta tiskani v sotisku, je prikazana prehrabna dediščina Prekmurja. Na prvi je slika bujite repe in bograča, na drugi pa prekmurske gibanice. Bujta repa je samostojna jed ali priloga v zimskem času ob kolinah. Kislo repo se kuha z masnimi deli svinjske glave, z deli vratu in kože ter proseno kašo ter zabeli s prežganjem, majaronom, kisom, česnom in čebulo. Bograč je vrsta golaža, pri katerem se čuti madžarski vpliv in se kuha v kotliču. Gibanica pa je najbolj znana prekmurska sladica, pripravljena iz vlečenega testa in nadevov iz skute, maka, orehov in jabolok. Znamki, ki sta prikazani na sliki 7, sta izšli 18. novembra 2004.

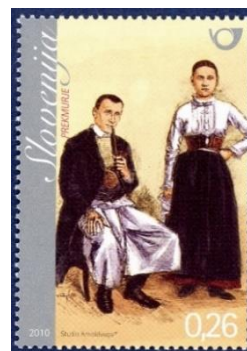
Slika 6. Znamki, ki prikazujeta značilne prekmurske jedi.

5. Leta 2009 je bilo od 4. do 9. septembra 56. svetovno prvenstvo oračev v Tešanovcih. Prvo svetovno tekmovanje oračev je bilo leta 1953 v Kanadi. V Sloveniji smo imeli prvo republiško prvenstvo v oranju leta 1956 v Novem mestu. V samostojni Sloveniji je bilo prvo državno tekmovanje leta 1991 v Apačah v Pomurju. Danes tekmujejo orači v oranju s plugi krajniki in z obračalnimi plugi na strnišču in ledini. Dva najboljša tekmovalca z državnega tekmovanja se udeležita svetovnega prvenstva, ki poteka vsako leto v drugi državi. Na sliki 7 je znamka za 0,45 evra, posvečena temu prvenstvu z motivom traktorja.

Slika 7. Znamka posvečena 56. svetovnemu prvenstvu v oranju.

6. V seriji znamk, ki prikazujejo slovenske narodne nošnje, je 29. januarja 2010 izšla znamka, ki predstavlja narodno nošnjo iz Prekmurja. Na znamki za 0,26 evra, ki je prikazana na sliki 8, je slikarska (črno-bela) upodobitev ženske in moške praznične noše iz knjige *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* iz leta 1891, ki jo je za potrebe Avstro-Ogrske izdelal B. Belosich. Gre za nošo prekmurskih Slovencev, ki so takrat živeli v Železni županiji. Ilustracija je po ustnih in pisnih virih barvno prilagojena za potrebe izdelave poštnih znamk. Moški ima črni plašč (kaput), belo platneno srajco (rôbača, srakca, srakica), telovnik (pruslek), široke bele platnene hlače (lače, bregtūše) in je obut v škornje (črevli); okoli vratu ima obešen meh za tobak in kadi pipo. Ženska je oblečena v belo bluzo s čipkami in pasom pod prsmi (pojás), krilo (janka), predpasnik (förtój) in obuta v čevlje (kapučje). V rokah drži naglavno ruto (robec).

Slika 8. Znamka s prekmursko narodno nošnjo.

7. Dne 25. maja 2012 je Pošta Slovenije izdala, skupno z Madžarsko pošto, dve znamki v bloku prikazani na sliki 9. Na znamkah z nazivno vrednostjo 0,92 evra sta prikazani cimprača iz Filovcev in dimnica iz Zgornjega Senika. Blok, ki ga je izdala Madžarska pošta se razlikuje le v napisih in je brez črtno kode na desni strani. Lesena hiša cimprača iz leta 1910 je bila v lončarsko vas Filovci prenesena leta 2004. Panonska stavba, oblikovana »na vogel«, pod skupno streho združuje stanovanjske in gospodarske prostore. Grajena je iz tesanega lesa, od zunaj in znotraj ometana z ilovico, pomešano s plevami, prebeljena z apnom in krita s slamo. Hiša je imela veliko hišo, vežo, kuhinjo, klet, hlev, skedenj ter svinjake in leseno stranišče. V hiši so do okoli leta 1950 tudi lončarili. Filovski lončarji so bili znani po »črno žgani« nepropustni posodi primerni za shranjevanje ali prenašanje vode.

V Muzejski vasi Železne županije v Szombathelyu so obnovili slovensko dimnico iz Zgornjega Senika iz začetka 19. stoletja. Stene so iz lesenih brun, slemensko ostrejšje je izoblikovano na »škarišča« in pokrito s slamo. Hišo s črno kuhinjo so leta 1978 razstavili in ugotovili, da je bil stanovanjski del prvotno sestavljen iz dimnice, veže in kleti. V dimnici je bilo pet lin z giblivo desko, ena odprtina za zračenje in ena odprtina za odvajanje dima. Pri madžarskem tipu dimnice je imel vsak prostor poseben vhod iz odprtega hodnika. V skupni izdaji znamk sta Pošta Slovenije in Madžarska pošta izdali blok z dvema znamkama z nazivno vrednostjo za 0,92 evra v Sloveniji in 260 forintov na Madžarskem z motivom Lončarske vasi in Dimnice.

Slika 9. Blok skupne izdaje Pošte Slovenije in Madžarske pošte.

8. V seriji znamk, ki prikazujejo krajinske parke, je prav tako 25. maja 2012 izšel blok z eno znamko in z nazivno vrednostjo 1,25 evra. Blok prikazan na sliki 10 je posvečen Krajinskemu parku Goričko. Ta je slovenski del trideželnega parka, ki ga sestavljata še Narodni park Őrség na Madžarskem in Narodni park Raab v Avstriji. Park ima ime po goricah, kot domačini imenujejo griče, ki so nastali na dnu Panonskega morja. Poleg močvirij in mokrotnih travnikov so tu gozdovi, jezera, ribniki in griči z vinogradi. Krajinski park Goričko omogoča ustrezne pogoje za življenje nekaterim rastlinskim in živalskim vrstam kot so vidra, nekateri redki hrošči, plazilci, jelenjad, kačji pastirji itd. Tu pa stojijo tudi stari mlini, s slamo krite domačije, številne evangeličanske in katoliške cerkve, pa tudi največji grad na Slovenskem, to je grad Grad.

Slika 10. Blok z motivom Krajinskega parka Goričko.

4. Znamke drugih držav

Ob pregledu znamk z motiviko Prekmurja ne moremo tudi mimo znamk drugih držav, ki jih na tak ali drugačen način lahko povežemo s Prekmurjem:

1. Prvo tako znamko, z nazivno vrednostjo 12 frankov, je 7. aprila 1956. leta izdala Francija. V tej zgradbi je bila podpisana dne 4. junija 1920 Trianonska mirovna pogodba med antanto in Madžarsko. Na podlagi te pogodbe je Prekmurje pripadlo Jugoslaviji.
2. Družina Szapary, ki je bila zadnja lastnica, soboškega gradu, je izvirala iz kraja Szapar na Madžarskem. Ta družina je imela tudi na madžarskem svoja posestva. Tako je bil njihov tudi grad v kraju Bük. Ta grad znamki je bil prikazan na redni znamki za 8 forintov, ki jo je izdala Madžarska pošta 28. novembra 1991.

Slika 11. Veliki trianon v Versaillu in grad v Bük.

3. S Prekmurjem pa lahko povežemo tudi dva znanstvenika. Prvi je astronom Johannes Kepler, ki je prvi opisal zakone gibanja planetov okoli sonca. Kot izgnanec je, ob koncu 17. stoletja, bival nekaj časa v Nádasdyjevem dvorcu na Petanjcih. Doslej je izšlo več kot 50 znamk različnih držav posvečenih Keplerju in njegovim zakonom. Seznam znamk lahko bralec najde na spletni strani <http://jeff560.tripod.com/stamps.html>. Na sliki 12 je znamka z nazivno vrednostjo 50 mark, ki jo je 23. februarja 1971 izdala Nemška demokratična republika.
4. 18. avgusta 1934 je v Ženavljah pristal stratosferski balon. V njem sta bila stratosferska letalca profesor Max Cosyns in njegov asistent Nere van Elst. Nekaj dni je bilo tako Prekmurje z balonom vred predmet informacijskih poročil časopisov in radijskih postaj v Evropi in Ameriki. Balon je konstruiral švicarski fizik Auguste Piccard. Tudi Picarda in njegov balon najdemo na številnih znamkah različnih držav. Na sliki 12 je tudi znamka z nazivno vrednostjo 400 lir, ki jo je 20. aprila 1983 izdal San Marino.

Slika 12. Znamki posvečeni Johannesu Keplerju in Augustu Piccardu.

Ta pregled kaže, da je tudi Prekmurje uvrščeno na filatelistični zemljevid. Morda bo kdo našel še katero znamko, ki bi jo lahko dodal k gornjemu pregledu. Prepričani pa smo lahko, da bodo pošte tudi v prihodnje izdajale znamke, ki ji bo možno uvrstiti v tak pregled.

Literatura

1. Martin Velikanje: Slovenika, Vila Magnus d.o.o., 2016
2. Katalog Scott 2009
3. <http://jeff560.tripod.com/stamps.html>
4. Bilteni Pošte Slovenije

Robert Inhof*

Luthrova reformacija v retoričnem zrcalu podobe. Teologija, folklor, podoba.

POVZETEK

V nalogi *Luthrova reformacija v retoričnem zrcalu podobe. Teologija, folklor, podoba*, prikazujem Luthrovo reformacijo, kakor se le-ta zrcali v treh neločljivih segmentih: teologiji, folklori in podobi. Te tri segmente je med seboj zelo težko ločiti, tako časovno, kakor tudi smiselno. Ti trije segmenti spominjajo na tri plasti stekla. Namreč, ko gledamo skozi zgornjo plast stekla, ne moremo videti samo te vrhne plasti, ne da bi hkrati videli tudi spodnji dve plasti, pri tem pa imamo občutek, da gledamo samo eno plast. Okoli Luthra, kot osrednje figure reformacije, so se zgostile nasprotujoče si zadeve, kot so: teologija in folklor, vera in praznoverje, beseda in podoba, Bog in hudič, ponižanje in odrešitev. Namen moje naloge je povezati te, na videz nezdružljive dvojice in jih postaviti v smiselni kontekst, v katerem bodo dokazale, da so ravno te, ponavadi manj znane stvari, šele kot celota tiste, ki so smiselno ne le definirale Luthrovo reformacijo, temveč jo hkrati tudi smiselno postavile v prostor in čas.

Ključne besede: Anfechtungen, Evangeličani, evangeličanske Knjige čudes, folklor, hudič, ikonoklazem, Katarina von Bora, latrina, lesorezi, Martin Luther, monstrozna rojstva, opravičenje po veri, pamfleti, papeštvo, reformacija, Rim, satira, Schandbild, skatologija, Sveto pismo, teologija, Wittenberg.

V nalogi *Luthrova reformacija v retoričnem zrcalu podobe. Teologija, folklor, podoba*, prikazujem Luthrovo reformacijo, kakor se le-ta zrcali v treh neločljivih segmentih: teologiji, folklori in podobi. Te tri segmente je med seboj zelo težko ločiti, tako časovno, kakor tudi smiselno. Ti trije segmenti spominjajo na tri plasti stekla. Namreč, ko gledamo skozi zgornjo plast stekla, ne moremo videti samo te vrhne plasti, ne da bi hkrati videli tudi spodnji dve plasti, pri tem pa imamo občutek, da gledamo samo eno plast. Okoli Luthra, kot osrednje figure reformacije, so se zgostile nasprotujoče si zadeve, kot so: teologija in folklor, vera in praznoverje, beseda in podoba, Bog in hudič, ponižanje in odrešitev. Namen moje naloge je povezati te, na videz nezdružljive dvojice in jih postaviti v smiselni kontekst, v katerem bodo dokazale, da so ravno te, ponavadi manj znane stvari, šele kot celota tiste, ki so smiselno ne le definirale Luthrovo reformacijo, temveč jo hkrati tudi smiselno postavile v prostor in čas.

Prvo poglavje ima naslov *Luther in njegova teologija*. V tem poglavju opisujem okoliščine, ki so Luthra pripeljale v samostan v Erfurtu in njegovo teološko formiranje, ki ga je privedlo do protesta dne 31. 10. 1517, ko je na vrata wittenberške Grajske cerkve pričvrstil 95 tez o odpustkih, s katerimi je vabil k teološki disputaciji. V uvodu na kratko omenim bistvene stopnje v Luthrovem delovanju, ki spričo njegove trmoglave nepopustljivosti že leta 1525 vnese v evangeličansko gibanje streznitev, razočaranje in razkol na različne ločine. Po letu 1525 velik del entuziazma povsem splahni. Kmetje, kot bistveni privrženci reformacije, se po Kmečki vojni in Luthrovim nastopom v korist gosposke od Luthra povsem odvrnejo in ga

imajo za izdajalca. Od njega se odvrneta humanist Erazem Rotterdamski prav tako pa tudi evangeličanska teologa Thomas Müntzer in Ulrich Zwingli. Tudi za samega Luthra nastopi čas razočaranja. Luther je živel v prepričanju, da je Konec dni blizu in da bo s svojim evangelijem in oznanjanjem prave Božje besede lahko odrešil ljudi večnega prekletstva v peklju. Ko se to ni zgodilo, je postajal vse bolj depresiven in zagrenjen, izza vseh, zanj negativnih dejavnikov, pa je videl izključno delovanje hudiča v različnih preoblekah.

V tem poglavju tudi v grobih orisih označim glavne značilnosti Luthrove teologije in izpostavljam njegov osnovni nauk o opravičenju po veri (*sola fide*) in ne po dobrih delih ter njegovo izpostavljanje vrhovne in izključne avtoritete *Svetega pisma (sola scriptura)*. Luther razume človeško življenje na dva načina. Prvi način je *življenje pred obličjem Boga*, drugi način pa je *življenje pred obličjem ostalih ljudi*. Ko se človek sooči z Bogom, tako da je popolnoma odvisen od njegove milosti, je *pravičen*. Ko se pa človek sooči z ostalimi človeškimi bitji in zaupa njim namesto Bogu, je *grešnik*. Zato je človek po Luthrovem mnenju hkrati *pravičnik in grešnik (simul iustus et peccator)*. Vse je odvisno od tega, s čim se človek sooči in kako gleda na to, s čimer se sooči. Biti *viden* pomeni imeti *obraz*, identiteto. Kristjani pa najdejo svojo identiteto izključno v veri. Dva momenta, ki sta, poleg *opravičenja po veri* vseskozi prisotna v Luthrovi teologiji, sta nauka o *skritem Bogu* in *teologija križa*.

Drugo poglavje ima naslov *Uničevanje podob*. Vsi obredi, ki so se v preteklosti uporabljali za to, da bi z njimi pridobili posredniško pomoč Marije in različnih svetnikov, postanejo v času reformacije razglašeni za idolatrične in praznoverne. Beseda *praznoverje* se v zgodnjih evangeličanskih spisih zelo

*E-naslov: Robert.Inhof@guest.arnes.si

pogosto omenja skupaj z besedo *idolatrija*. Obe besedi označujeta popolno zavračanje molitev k priprošnjikom, čaščenje podob, romanja in uporabo rožnega venca. V Mestni cerkvi v Wittenbergu se je zgodil prvi ikonoklastični pogrom na latinskem zahodu. Vendar tega pogroma ni sprožil Luther, pač pa Andreas Bodenstein von Karlstadt. Luther je uničevanje podob ustavil na zelo zvit način, tako da je samim ikonoklastom očital idolatrijo. V tem poglavju opisujem različne vzgibe in načine ikonoklazma ter nenaden obrat, ko so še včeraj čaščene podobe kar naenkrat postale tuji in osovraženi maliki, ki jih je bilo treba uničiti in izbrisati tako iz cerkva in javnih trgov, kakor tudi iz človeškega spomina.

Tretje poglavje ima naslov *Popularni tiski na začetku 16. stoletja*. Luthrova reformacija je bila od svojega začetka otrok tiskarstva. Že sam Luthrov nastop je leta 1517 izveden s pomočjo listka oziroma letaka. Nehoteno razkritje moči tiska je pripomoglo k temu, da je Luther tudi vse svoje naslednje spise s pomočjo tiska lahko zelo hitro in natančno pošiljal svoje sporočilo od enega konca Evrope do drugega. Protirimsko razpoloženje se ni izražalo samo preko medija besede, pač pa tudi preko medija podobe. Karikature in satirični liki so za Luthrove ideje pridobili ljudske množice. To je bil prvi sadež tiska kot novega medija, ki je omogočal neskončno razmnoževanje besedil in podob; tiskarna in bakrorez sta obstajala komaj pol stoletja, a sta omogočila hitro in odločilno transformacijo severnega krščanstva. Tako je prvič v zgodovini veliko število ljudi lahko presojalo vrednost religiozних idej iz množičnih občil, ki so uporabljale ljudski jezik v povezavi z umetnostjo časnikarstva in karikature.

Četrto poglavje ima naslov *Zgodnje upodobitve Martina Luthra*. V tem poglavju pišem o razlogih, zaradi katerih se je rudarski sin in avguštinski menih sploh začel pojavljati na privilegiranim področju portreta. To je bila predvsem senzacija, ki jo je povzročilo dejstvo, da je bil Luther označen kot heretik Husovih idej. Spomin na Jana Husa, ki je bil leta 1415 na koncilu v Konstanci sežgan na grmadi, je bil tudi sto let po njegovi smrti še vedno živ. To dejstvo namreč ni nezamisljivo, saj so po obtožbi herezije Husu posadili na glavo papirnato kapo, poslikano s tremi grozljivimi hudiči in z napisom *haeresiarcha* (glavni heretik), ter ga tako postavili na čelo dolge vrste heretikov od Čarodeja Simona naprej. Na tem nezavidljivem položaju ga je kmalu zelo prepričljivo zamenjal Luther. V tem poglavju opisujem razvoj Luthrovih upodobitev, kjer srečamo tudi takšne primere, ki ga s posameznimi atributi kot so svetniški nimb ali golob svetega Duha, označujejo kot svetnika. Takšni posamični portreti pa postavijo Luthrovo podobo v širši kontekst, kjer Luther nastopa kot branilec in varuh resnične vere proti papežu kot Antikristu.

Peto poglavje ima naslov *Karnevalske igre in satira v lesorezih prve polovice 16. stoletja*. V tem poglavju pišem o pamfletih zgodnje reformacije, v katerih se pogosto pojavlja lik Norca, s katerim se povezujejo papež, kardinali in ostala duhovščina; tudi Luther samega sebe imenuje za dvorskega norca. Konec 15. stoletja je bila doba razcveta norčevskih burk, norčevskih sprevodov, norčevskih noš in literature. V farsah in burkah je oseba Norca, Prismode ali Burkeža postajala vse pomembnejša. Bistveni uspeh reformacije gre pripisati dejstvu, da je izdatno uporabila vsem dobro znano in razumljivo retoriko

karnevalskih iger. *Narobe svet* je predstavljal moment, ki so ga evangeličani izdatno izkoristili za sramotenje tistega, kar je do Luthrovega nastopa bilo postavljeno na sam vrh cerkvene in posvetne hierarhije, papež in njegovi kardinali. Ti sedaj v *narobe svetu* postanejo tisto, kar je najnižje in najbolj ničvredno. Postanejo tisto, kar lahko nekaznovano zasmehujemo in sramoti tudi preprost vernik.

Šesto poglavje ima naslov *Evngeličanska satira*. V tem poglavju pišem o satirični vsebini evangeličanskih lesorezov, ki predstavljajo epilog posmehljivih likovnih komentarjev, ki se začnejo pojavljati na sproščeni margini iluminiranih rokopisov ob koncu 13. stoletja, vrhunec pa doživijo v 14. stoletju, predvsem v horarijih, misalih in posvetnih romancah. Vendar ta epilog ni hkrati tudi skrajni epilog posmehljivih likovnih komentarjev. Ikonoklasti so razbili nešteto slik in kipov, ki so predstavljali svete osebe. Pri satiričnih evangeličanskih lesorezih pa, za razliko od srednjeveških iluminiranih rokopisov, nikoli ne najdemo parodiranja svetopisemskih oseb. Satira se nanaša izključno na Katoliško cerkev, pri čemer najbolj sočno tarčo posmeha predstavljajo kardinali in predvsem poglavar Katoliške cerkve – papež. Svetopisemske osebe se v evangeličanski satiri vedno uporabljajo kot argument, ki opravičuje ali celo pogojuje sramotenje visokih katoliških dostojanstvenikov. V začetnem obdobju reformacije se pojavi cela vrsta pamfletistov, ki po izobrazbi niso teologi, ampak navadni ljudje, ki so se začeli aktivno vključevati v poulično razpravljanje o verskih zadevah. Za to začetno in entuziastično obdobje, je značilno, da je vsak pamfletist razumel reformacijo po svoje in v njej videl takšno družbeno spremembo, po kateri je sam hrepenel. Med temi pamfletisti se pojavijo tudi tri izjemno pismene in ostre ženske: Argula von Grumbach, Ursula Weyda in Katarina Zell.

Sedmo poglavje ima naslov *Schandbild*. V poznem srednjem veku je bila kazen z obešanjem rezervirana predvsem za najhujše prestopnike in prestopnike nizkega rodu, medtem ko je prestopnike višjega rodu čakala bolj plemenita smrt z mečem (obglavljanje), razen v primerih, ko je prestopnik zagrešil posebno hud zločin, kot je to bilo izdajstvo. V tem primeru je prestopnika ne glede na njegov visoki rod čakala najsramotnejša kazen, smrt z obešanjem. V primerih, ko človeka, ki je prizadeti skupnosti nanesele zlo, niso mogli ujeti, so kot ustrezen nadomestek obesili njegovo podobo. Tako so recimo v Italiji mnoga mesta poznala obredna – sramotilna obešanja. Da bi užalili in prizadeli napadalca, ki je oblegal njihovo mesto, so obredno obesili njegovo podobo. V Nemčiji so take sramotilne podobe, ki so predstavljale nemški ekvivalent italijanskim sramotilnim podobam imenovali *Schandbilder*. Uporaba takšnih sramotilnih podob se je začela v Italiji v poznem 13. stoletju. Osnovna ideja takšnih sramotilnih podob je bila sramotenje zločina, ko kriminallec ni več bil del skupnosti in tudi fizično ni bil dosegljiv. Pobegli kriminallec je moral v sramotilni podobi ostati ali postati prepoznave za meščane, za primer, če bi se vrnil. Osnovna zamisel sramotilnih podob je ta, da je z njeno pomočjo fizično odsoten kriminallec še vedno prisoten v skupnosti, kjer je kaznovana njegova podoba. Ta *executio in effigie* je bila simbolična izjava. Podoba sprejme kazen, kakšno bi prejel kriminallec, če bi bil navzoč. Evangeličanski pamfletisti so v lesorezih uporabili tako *Schandbild*, kakor *executio in*

effigie, da bi na takšen način kaznovali papeža in katoliške dostojanstvenike ter s tem pokazali na njihovo pravo, zločinsko in izdajalsko naravo.

Slika 1. Satira papeškega grba, 1524, lesorez.

Osmo poglavje ima naslov *Papeški osel in meniško tele*. Naslovnica Luthrovega dela *Zoper papeštvo v Rimu, katero je hudič ustanovil* je krasila podoba *Papeškega osla* (*Papstesel*). V bistvu je v tem primeru šlo za ponatis podobe, ki je bila natisnjena skupaj z drugo pošastjo, imenovano *Meniško tele* (*Mönchscalb*). Obe pošasti sta bili natisnjeni že leta 1523 v pamfletu, ki sta ga napisala Philip Melanchthon in Martin Luther. Ti podobi sta za vizualno kulturo nemške reformacije izjemnega pomena. S tema podobama reformatorska polemika ni več zgolj protipapeška, temveč postane tudi apokaliptična. *Papeški osel* in *Meniško tele* sta pošasti, ki sprožita apokaliptično interpretacijo monsturoznih rojstev. Monsturozna rojstva, ki so se pojavljala pred Luthrovo smrtjo, so bila interpretirana kot negativna in apokaliptična znamenja, ki govorijo o Koncu dni, ki pa ga se pobožnim zaenkrat še ni treba bati, kakor tudi Poslednje sodbe ne. Po Luthrovi smrti pa apokaliptične napovedi ne vsebujejo več nobene tolažbe, ampak postanejo zelo temačne in tesnobne.

Slika 2. Lucas Cranach Starejši, *Papeški osel*, 1523, lesorez.

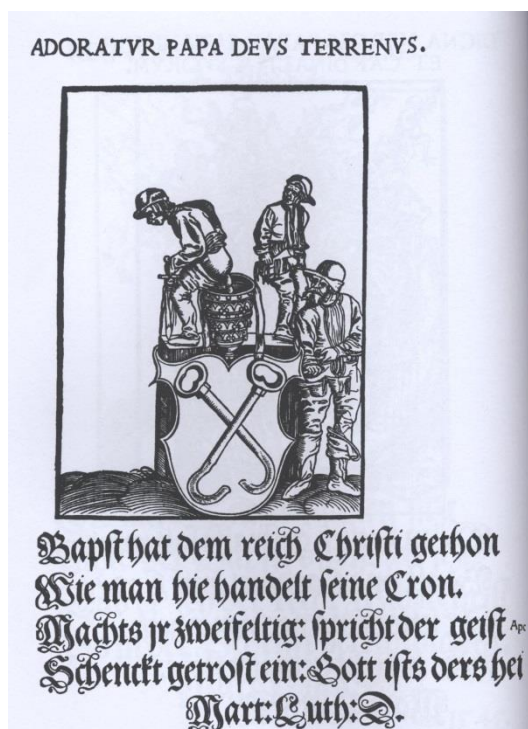
Melanchthonovo in Luthrovo pojmovanje astrologije se je bistveno razlikovalo, saj je Melanchthon kazal veliko zanimanje za astrologijo, Luther pa je astrologijo označil za neeksaktno znanost in se posmehoval tako astrologiji, kakor tudi Melanchthonovi obsedenosti z njo. Luthra je tudi skrbelo, da bi ljudje iskali fizikalne razlage v naravnih fenomenih in monsturoznih rojstvih, namesto da bi v njih videli Božje svarilo. Če Luther ni verjel v astrologijo, pa je verjel v monsturozna rojstva, kot v poseben eshatološki jezik, s katerimi Bog napoveduje negativne stvari. Evangeličani so videli in razumeli monsturozna rojstva kot fenomene, ki napovedujejo katastrofe, katerim bo nepreklicno sledil Konec dni.

Deveto poglavje ima naslov *Luther in hudič*. Po Luthrovem mnenju človek sam nima nobenih moči, da bi dosegel svojo odrešitev. Človek je vedno ali pod oblastjo Boga ali pod oblastjo hudiča, ki mu je Bog zaupal oblast nad šibkimi. Bog sam se odloči, katere ljudi bo izbral, katere pa prepustil hudiču. Navaden človek ne more razumeti Božje volje. Zlo, ki nas doleti, je lahko Božja kazen. Bog prav tako lahko zakrknje naša srca in nad nas pošlje *skušnjave* (*Anfechtungen*). *Skušnjave* prežijo na nas v vsakem našem dvomu, strahu in pokvarjenosti. Luther uporabi antinomije – Bog je srd in Bog je milost, Bog je postava in Bog je milost, Bog sovraži grešnika in Bog ljubi grešnika. Izza teh antinomij kot Božjega naličja pa je Bog kot čista dobrota in ljubezen. Četudi se Bog skriva izza maske hudiča, pa Božje dobrote, moči in milosti ne moremo razumeti ne s pomočjo razuma, ne s pomočjo metafizike, pač pa zgolj s pomočjo izkustva. Božja volja, ki je navzoča vsepovsod, se pravi tudi v peklju, sprevrča vse zlo v popolno dobro.

Po Luthrovem mnenju je največja stopnja vere *verovati*, da je Bog milosten, ko reši tako malo ljudi in jih tako mnogo pogubi; *verovati*, da je Bog pravičen, ko nas po svoji volji naredi takšne, da moramo biti po nujnosti pogubljeni. Človeška volja je tisto, kar se uklanja volji močnejšega. Luther človeško voljo primerja z živino, ki je postavljena med Boga in hudiča. Ne odloča živina, kdo jo bo jezdil, pač pa o tem odločata sama jezdeca. Če sede nanjo Bog, hoče in stopa, kamor hoče Bog, če sede nanjo hudič, hoče in stopa, kamor hoče hudič. Ni v človeški volji, da bi tekla k enemu izmed jezdecev ali ga iskala, temveč se jezdeca sama borita za to, kateri jo bo dobil in imel.

Deseto poglavje ima naslov *Skatološka retorika, humor in človeška ničevost*. Šestnajsto stoletje je bilo stoletje vrhunca skatološke retorike. Tisti, ki je pa najpogosteje, najbolj vulgarno, a hkrati tudi najbolj poglobljeno uporabljal skatološko retoriko, je bil ravno Martin Luther. Zgodovinarji ob tej njegovi retoriki občutijo posebno nelagodje in čez ta segment Luthrovega delovanja ali pohitijo ali pa ga kar izpustijo. Zelo redki strokovnjaki, kot so: David Bagchi, Mark Edwards, Heiko Oberman in Robert Scribner, pa so svoje analize posvetili ravno temu segmentu Luthrovega delovanja. Scribner celo pravi, da založnik ni hotel izdati njegove knjige *For the Sake of Simple Folk* skupaj z reprodukcijami, saj je menil, da bodo te za bralce žaljive. Kloaka je razkrivajoč prostor, ki razkrije tako nemoč hudiča kakor nemoč človeka. Luther postavlja Kristusovo rojstvo v umazanijo tega sveta, Božji sin je bil resnično utelešen v kri in znoj človeka. Kloaka ni samo latrina. Za človeka je to najbolj degradirajoč prostor, hudiču pa je kloaka predstavlja njegovo najljubše prebivališče, kar so vedeli že srednjeveški

menihi, Luther pa se je tega zavedal še močneje, saj je ravno kloaka tisti prostor, kjer imamo ob svoji strani Kristusa kot našega vsemogočnega pomočnika.

Slika 3. Lucas Cranach Starejši, *Papež je čaščen kot zemeljski Bog*, iz Luthrovega *Opisa papeštva*, 1545, lesorez.

Bralcem Luthrovih tekstov se takšna retorika ni zdela prav nič nenavadna, ker so jo dobro poznali iz folklorne, karnevalskih iger in vsakdanjega življenja. In verjetno je tisto, kar se jim je zdelo pri celotni zadevi najbolj duhovito, bil prav ta pomenski obrat, kjer tisto, kar je bilo najbolj cenjeno in spoštovano, sedaj postane najmanj spoštovano. Ta pomenski preobrat se je razvil celo do te mere, da so lahko v tiaro vrhovnega atributa, papeža, opravljali potrebo tudi najnižji sloji; sedaj lahko ljudje brez strahu pred izobčenjem spustijo veter v papeževo bulo. Ni nobene kazni, še več, edino, kar je tako uničeno, je papeževa bula sama. Vendar pa menim, da sam Luther, ne glede na njegov sicer izjemni smisel za humor, teh stvari niti najmanj ni razumel kot zgolj duhovite, ampak je v njih videl zelo resen, in kot se nam danes zdi, zelo nenavaden in mučen boj proti hudiču.

Enajsto poglavje ima naslov *Katoliška satira*. Katoliška protievangelicanska propaganda se je prav tako pojavila že zelo zgodaj, leta 1520 ali 1521. Nikoli pa ni dosegla takega razmaha kot evangeličanska propaganda, čeprav ni bilo nobenega razloga, zakaj se ne bi isto orožje uporabilo zoper reformacijo. Razen seveda okostenelega prezira do preprostih laikov in sovražnosti katoliških cerkvenih krogov do tega, da bi navadnim laikom pošiljali sporočila o religioznih zadevah. Katoliški protievangelicanski napad je največkrat dosegel povsem obraten učinek od pričakovanega. S takšnim protinapadom se je realiziralo ravno tisto, kar so katoliški duhovniki prezirali in čemur so se poskušali izogniti – nevarnemu in neprimernemu polemiziranju o teoloških stvareh z navadnimi in neukimi laiki. Katoliška satira se v glavnem izčrpava s tem, da Luthra označuje kot heretika ter anatimizira in smeši njegov zakon s pobešlo

nuno Katarino von Bora. Pri Katoliški protievangelicanski satiri sem izpostavil dva satirika, Luthrovega sodobnika, frančiškana Thomasa Murnerja in bivšega evangeličana, jezuita Johanna Nasa iz 17. stoletja, z njegovima satiričnima protievangelicanskima pesnitvama *Anatomia Martini Lutheri* in *Ecclesia Militans*.

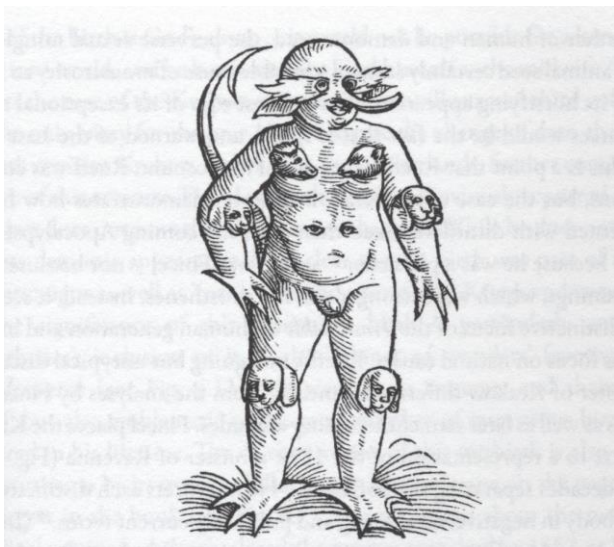

Slika 4. Johann Nas, *Anatomija Martini Lutheri*, izdala Aleksander in Samuel Weissenhorn, Ingolstadt, 1567, lesorez.

Dvanajsto poglavje ima naslov *Pozne upodobitve Martina Luthra*. V tem poglavju sem opisal pozne upodobitve Martina Luthra, ki se začne na istih lesorezih pojavljati skupaj z volilnimi knezi, največkrat se te dvojice pojavljajo kot priče Jezusovega krsta ali kot molivci, ki pod razpelom molijo h Kristusu, medtem ko ozadje nakazuje na mesto Wittenberg kot na zibelko reformacije. Na samostojnih upodobitvah Luther ni več upodobljen s svojimi zgodnjimi identifikacijskimi atributi, z doktorsko čepico in *Svetim pismom*, saj je spričo množice njegovih zgodnjih portretov postala njegova karakteristična fiziognomija ikonična. Sedaj postane upodobljen kot avtoritativen veroučitelj, v posamičnih primerih pa njegove upodobitve spominjajo na katoliške upodobitve svetnikov. Luthrova podoba se pojavi tudi na dveh evangeličanskih oltarjih, *Wittenberškem* in *Weimarskem*, katerih nenavadno, evangeličansko ikonografijo opisujem v tem poglavju.

Trinajsto poglavje sem naslovil *Evangeličanske knjige čudes*. V drugi polovici 16. stoletja je bila zemlja razumljena kot solzna dolina, ki je izpolnjena s strahom in tesnobo. Evangeličanske dežele Nemčije zopet preplavijo tiski, knjižice in knjige, a tokrat ti tiski niso šaljivi in sramotilni. Pomen teh tiskov postane izredno temačen in apokaliptičen. Ti tiski ali *Knjige čudes* (*Wunderzeichenbücher*) opisujejo monstrozna rojstva, ki jih označujejo kot Božja znamenja, ki govorijo o tem, da je Konec dni blizu. Človeška grešnost je tako huda, da ni več mogoče nobeno kesanje zato nam spričo naravnih katastrof in monstroznih rojstev Bog sporoča, da prihaja k nam s palico in nam daje, kot v primeru Sodome in Gomore, še eno priložnost, včasih pa te priložnosti ni več, saj Bog ne prihaja k nam samo s palico, temveč tudi z mečem, s katerim bo ta grešni svet uničil. V kolikor so tiski začetne reformacije vsebovali humor, postane ta sedaj popolnoma odsoten. Pomembna sprememba je tudi ta,

da se fokus od pokvarjenosti papeža in Katoliške cerkve vse bolj usmerja na grešnost samih evangeličanov, ki v monstroznih rojstvih vse bolj vidijo zrcalo, ki jim odseva njihove lastne grehe.

Slika 5. Krakovska pošast iz Jacobrueffove knjige: *Ein schön lustig Trostbüchle von den empfenknussen und geburten der menschen*, 1554, lesorez.

Štirinajsto poglavje sem naslovil *Božja beseda*. Za številne evangeličane v 17. stoletju je *Sveto pismo* kot knjiga, vsebovala reprezentativen, celo totemski karakter. Celotna *Sveta pisma* ali njihovi posamezni deli so bili skrbno razstavljeni v posameznikovih najboljših sobah in tako kazali, da je njihov lastnik dober kristjan, ter da Bog varuje njih, njihov dom in njihove prijatelje. *Sveta pisma* so ljudje polagali v zibelke, jih imeli vedno nekje v svoji bližini in naključno odpirali, da bi v posameznih odlomkih našli uteho ali navodila za svoje bodoče obnašanje in ravnanje. Poseben pomen je za evangeličane imel stavek *Verbum Domini Manet in Aeternum* (*Božja beseda bo ostala na vekomaj*). Wittenberški krog je že zelo zgodaj vzpostavil tako močno programsko vez s tem stavkom, da je v verzalkah napisan akronim, sestavljen iz začetnic besed tega stavka *VDMIAE*, imel funkcijo evangeličanskega logotipa. Ta

akronim je bil napisan tudi na različnih hišnih orodjih in pripomočkih.

Petnajsto poglavje sem naslovil *Luthrove negorljive podobe*. Legenda pravi, da so med okupacijo cesarskih čet španski vojaki Luthrovo naslikano podobo na *Wittenberškem oltarju* zabadali v trebuh in ji prerežali vrat. Poškodbe na sliki so bile vidne do leta 1707. Ker je Luthrova naslikana podoba preživela fizično nasilje, ki ga je bila deležna od svojih sovražnikov, je bila razumljena kot neuničljiva. Leta 1634 pošlje duhovnik evangeličanskemu konzistoriju v Mansfeld Luthrovo podobo in v spremnem pismu pripiše, da je to podoba, ki je čudežno preživela požar v Arternu. To je prvi primer Luthrove negorljive podobe po letu 1521, na kateri je Luthrovo zaslišanje. Leta 1689 Luthrova podoba preživi nepoškodovana požar v njegovi rojstni hiši v Eislebnu. Takšni in podobni primeri Luthrovih podob, ki gorijo, a ne morejo zgoreti in jim ogenj ne more škodovati, postajajo vse bolj podobni legendam katoliških mučenikov, v katerih so svetniška telesa in njihove relikvije predstavljene kot tisti sveti objekti, ki jim ogenj ne more do živlega.

Šestnajsto poglavje sem naslovil *Evangeličanska videnja in čudeži*. Leta 1648 se je v vasi Gerlingen, v evangeličanski pokrajini Württemberg, Hansu Keilu v vinogradu prikazal angel, ki je vzel Keilov nož in z njim zarezal šest trt, ki so začele krvaveti in mu nato naštel grehe, nad katerimi se Bog jezi. Med temi grehi so bili: novi davki, lakomnost duhovščine, preklinjanje in lahkotnost žensk. Šest trt je predstavljalo šest mesecev, ki jih imajo ljudje na voljo, da se pokesajo. Tri dni pozneje pa je čudežno začelo krvaveti že dvesto trt. Po angleškem sporočilu je imela dežela Württemberg samo šest mesecev časa, da se pokesa in se popravi, sicer se bo zemlja odprla, hudič in njegovih tisoč pomočnikov pa bodo raztrgali vse prebivalce. Katarina Hummel je bila preprosta ženska, katere noge so bile tako deformirane, da brez bergel sploh ni mogla hoditi. Neko nedeljo, ko je pri Božji službi v evangeličanski cerkvi v Leonbergu poslušala pridigo – v katero je bila vključena prilika o usmiljenem Samaritanu – se je zgodil čudež. Katarinine deformirane in zvite noge so se zravnale in Katarina je lahko vstala brez pomoči bergel. Padla je na kolena in se Bogu zahvalila z molitvijo. V tem poglavju pišem o evangeličanskem razumevanju videnj in čudežev, ki so se začeli pojavljati leta 1648, v času največje bede in trpljenja.

Ivan Rihtarič*

Ilegalni prehodi državne meje v okraju Gornja Radgona 1945-1950

POVZETEK

Radgonski okraj je imel za UDV (UDBA) poseben pomen, saj je bil mejni okraj z Avstrijo. Mejo so nadzorovale enote KNOJ (Korpus narodne obrambe Jugoslavije). Kljub zelo strogemu režimu na jugoslovansko - avstrijski meji je bilo veliko ilegalnih pobegov. Čez mejo so bežale osebe iz najrazličnejših vzrokov: ostanki kvizlinških enot, predvsem v drugi polovici leta 1945 in v 1946, fantje, da bi se izognili vpoklicu v jugoslovansko vojsko, zaradi storjenih kaznivih dejanj, želje po boljšem življenju, predvsem odselitvi v ZDA, Kanado ali Avstralijo, mladostniški avanturizem, zaradi tihotapljenja ter sodelovanja v tim. bandah. Pobegi so bili individualni ali pa organizirani z vodiči, ki so jih plačali v denarju ali naturalijah. Pobegi so bili čez reko Muro, potok Kučnico, pa tudi čez suho mejo pri Šentilju, ki pa ni več spadal v radgonski okraj. Kazni za prijete prebežnike so bile: tri mesece zapora ali poboljševalno delo ter tudi možnost izгона iz obmejnega območja. Število aretiranih oseb je bilo v obdobju 1945-1950 v rahlem vzponu a pravega števila ilegalnih prebežnikov ni mogoče ugotoviti. Sodelavec UDV iz Avstrije je poročal, da je do začetka avgusta 1950 živel v tim. Radgonskem kotu - mesto Radgona (Radkersburg) in pet dvojezičnih vasi Potrna, Žetinci, Gorca, Dedonci in Zenkovci - že 2900 »auslenderjev«.

Ključne besede: državna meja, pobegi, UDV (UDBA), Avstrija, kaznovalna politika, tihotapstvo.

Pobegi čez državno mejo

Radgonski okraj je ležal s svojim severnim in severovzhodnim delom ob reki Muri. Meja z Avstrijo je na reki Muri od Ceršaka pa vse do Šratove v dolžini 34 km. V Slovenijo priteče tik ob severnem robu Slovenskih goric ter nato v širokem loku obteče Apaško polje. Tu se na obeh straneh reke začne širiti pas logov, ki se potem do Gornje Radgone še razširijo. Pri Gornji Radgoni se reka z desnim bregom nasloni ob grajski hrib ter jo vse do meje s Hrvaško zopet spremljajo logi in rečne mrtvice na obeh bregovih. Širina reke je bila v obdobju 1945 – 1950 med 60 – 80 m, globina pa do 2,5 m¹.

OZNA oz. UDV za Slovenijo je zaradi specifičnosti lege obmejnega radgonskega okraja že v letu 1945 vzpostavila svoj poseben urad za državne meje, tim. referat za meje. Po umaknitvi jugoslovanskih vojaških enot iz Avstrije, iz Radgonskega kota v juliju 1945 in prihodu angleških zasedbenih enot², so bile severne meje z Avstrijo praktično popolnoma zaprte. Kontrolo so izvajale vojaške enote (KNOJ), kar pa ni bilo podobno seveda redni kontroli državne meje.

Tako zaprto severno mejo je bilo mogoče prehajati le ilegalno in le redki posamezniki so lahko dobili uradni dokument za prehod čez mejo. Taka dovoljenja je izdajal KNOJ, urad pa je vodila OZNA. Delo referata OZNA oz. UDV na meji

je bilo je bilo v prvi fazi predvsem preprečevanje ilegalnih prehodov meje v obeh smereh. Podatki UDV navajajo, da je od decembra 1945 do maja 1946 bilo na sektorju jugoslovansko-avstrijske meje na Štajerskem pri poizkusih pobegov aretiranih 975 oseb in 162 ubitih. Velik del teh oseb je bil iz Srbije in Hrvaške, katerim so pri pobegih pomagali tudi prebivalci iz obmejnega pasu. Od junija do konca leta 1946 je bilo na istem sektorju aretiranih 550 oseb, a je UDV zapisala v svojih dokumentih, da je še vsaj toliko oseb uspelo pobegniti čez mejo v Avstrijo. V tem obdobju (1945-1946) so bežali čez mejo predvsem tisti, ki so se med svetovno vojno kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem, ki so bili v raznih kvizlinških vojaških enotah, pa tisti ki so bili že kaznovani ali so pa čakali na pregon in tisti, ki so med vojno prostovoljno delali v Nemčiji ter tisti, ki so bili po vojni repatriirani v domovino.³

Vzroki

Vzroki za bežanje čez državno mejo, po dokumentih zaslišanj prijatih oseb, ki jih je izvedla UDV Gornja Radgona, so številni:

Mlajši moški so bežali ilegalno predvsem zaradi vpoklica v Jugoslovansko armado ali so iz nje tudi dezertirali direktno ali pa ko so prišli domov na dopust⁴.

Mnogi aretiranci so na zaslišanjih povedali, da so se v Avstrijo odpravili zaradi težkega življenja v Jugoslaviji in

*E-naslov: ivan.rihtaric@gmail.com

¹ Primerjaj: dr. Lidija Globevnik. Celosten pogled na vode porečja Mure in upravljanja z njimi; v www.drustvogeografov-pomurja.si/projekti (zborovanja/zbornik/

² Monika Feldner – Zimermann, Die Südsteierischen Bezirke Feldbach und Radkersburg unter britischer Besatzung; v Feldbacher

Beiträge zur Heimatkunde der Südsteiermark, H 9/10, Feldbach, 2005.

³ Iz arhivov slovenske politične policije, Ljubljana 1996, str. 188 - 189

⁴ Rd 2852 (18.9.1949) in primerjaj: dr. Milo Boškovič, Antijugoslovenska fašistička emigracija, Beograd, 1980

informacij, ki so jih dobili od posameznikov, ki so že bili v tujini, da je življenje v Avstriji boljše.⁵

Zaradi storjenih kriminalnih dejanj v Sloveniji so se posamezniki hoteli izogniti aretacijam in zaporu ter so ilegalno zbežali v tujino.⁶

Posamezniki, ki so bili organizirani v tim. bande, so mejo ilegalno prehajali večkrat, praviloma po opravljenih akcijah, in, ko jim je bila UDV na sledi⁷

Mnogi, ki so imeli v Avstriji svoje sorodnike, ki so bili izseljeni že v letu 1945 in množičneje v letu 1946, predvsem iz Apaškega polja, so se odločali za ilegalne pobege, da bi se pridružili družinskim članom, ki so si v Avstriji že uredili potrebne dokumente za bivanje in delo.⁸

Osebe, ki so ilegalno prešle državno mejo, so v taboriščih (Strass, Lipnica) poizkušale pridobiti dovoljenje za izselitev v prekomorske države (ZDA, Kanada, Avstralija in Argentina).⁹

Na obmejnem območju je bilo organizirano tudi tihotapljenje; v Avstrijo so prenašali živila (meso, mast, prašiči), iz Avstrije pa predvsem drobno blago (saharin, kresilni kamenčki za vžigalnice, vžigalice in ženske najlonske nogavice)¹⁰.

Nekateri posamezniki so na zaslišanjih izpovedali, da jih je gnal mladostniški avanturizem, da so se odločili za ilegalni pobeg.¹¹

V zadnjo skupino ilegalcev lahko uvrstimo posameznike in družine iz drugih jugoslovanskih republik, ki so se do avstrijske meje, največkrat do Radenc, odpravile legalno z vlakom, kot da bodo tu na oddihu ali zdravljenju v zdravilišču.¹²

Organizacija

Pobegi čez mejo so bili akcija posameznikov ali pa s pomočjo kurirjev, ki so vodili ilegalce do meje ali tudi čez njo. Za individualne pobege so se odločali predvsem domačini, ki so dobro poznali reko Muro in njene vodne nevarnosti pozimi (led) in poleti (visok vodostaj, povečana hitrost toka in poletno poplavljanje logov na obeh straneh meje) in njeno kontrolo z rednimi obhodi obmejnih vojakov (KNOJ) ter razporeditev obmejnih stražnic.

Organizirani pobegi so bili naročeni in praviloma tudi plačani, v denarju ali naturalijah. Oseba, ki je želela organizirano ilegalno prestopiti mejo je iskala zvezo v Sloveniji ali v Avstriji. Veliko organiziranih prehodov je bilo s pomočjo domačih vodičev, ki so tako naročeno stranko pričakali, npr. v Radencih, v zdravilišču ali gostilni Domajnko ali pri posameznikih, ki so tem vodičem služili kot javka za sprejem oseb, ki so jih potem vodili do meje ali čez (npr. fotograf Bračko v Radencih)¹³.

Za vodeni ilegalni prehod je bilo praviloma potrebno plačati. Plačevanje je bilo v denarju, v letu 1945 še tudi v prejšnjem nemškem denarju RM (Reichsmarka), pozneje pa v jugoslovanskih dinarjih ali avstrijskih šilingih. Iz dokumentov UDV je mogoče razbrati, da je enkratni prevoz s čolnom čez

Muro stal 500 RM ali 500 do celo 10.000 dinarjev, tudi 3000 šilingov. Plačilo v naturalijah je bilo največkrat meso, moka, mast, oblačila, cigareti –npr. 9000 kosov ali celo ženski krznen plašč¹⁴.

Ilegalni prehodi so bili največkrat izvršeni ponoči, manjkraj podnevi v popoldanskem času. Pozimi je bilo potrebno biti posebej pozoren na hladno reko, led in mraz, poleti, junija in julija, pa na višji vodotok, večjo hitrost toka in vodne vrtince ter na umazanost reke.

Državna meja z Avstrijo je bila od Šratovc pa do Ceršaka na sredini reke Mure, pri Ceršaku pa se je začela kopenska državna meja. Glede na kopensko mejo so bili ilegalni prehodi enostavnejši in praviloma bolj varni ter uspešnejši od prečkanje rečne meje. Pri Šentilju, ki ni več spadal v gornjeradgonski okraj, je tudi veliko ljudi iz radgonskega okraja ilegalno prehajalo v Avstrijo.

Prehajanje čez mejno Muro je bilo povezano z večjimi nevarnostmi kot prehod čez kopno mejo; ilegalni prebežnik je moral biti dober plavalec, da je uspešno prečkal dokaj zahrbtno reko, široko do 80 metrov, se izognil rednim obhodom obmejnih stražarjev ter minam ob potoku Kučnici¹⁵, ki se je izlivala v Muro in tvorila državno mejo z Avstrijo v zahodnem Prekmurju.

Posledice

Poleg plavanja so ilegalci uporabljali še razne pripomočke za varnejši prehod; napihnjene avtomobilske zračnice (cena zanj je bila na črnem trgu 400 din) in kravje mehurje. Še najbolj varen je bil prevoz s čolnom (npr. sandolin, izdelan pri mizarju Štelcerju v Gornji Radgoni, le dobrih 100 metrov od meje) ali naročen in plačan prevoz s čolnom iz Avstrije (med Lutverci in Segovci). Iz dokumentov UDV za radgonski okraj je razvidno, da je bilo nekaj ilegalnih prehodov dogovorjenih celo z obmejnimi stražarji ali njihovimi oficirji. Pri organiziranem oz. vodenem ilegalnem prehajanju meje so vodiči uporabljali razne signale za sporazumevanje s čakajočimi osebami (žvižgi, večbarvne baterijske svetilke, metanje dogovorjenega števila kamnov v vodo, mahanje z zastavicami ali robčki, itd.)¹⁶.

Obmejne stražnice so bile v radgonskem okraju na Meleh, Gornji Radgoni (sedež obmejnega bataljona KNOJ), Zgornje Konjišče ter pri Tratah oz. Cmureku. Glede na to, da so ilegalno mejo prehajale osebe tudi na območju Gederovc v Prekmurju je bila tam najbližja stražnica na Petanjcih. UDV in KNOJ sta bila pri preprečevanju ilegalnih prehodov relativno uspešna. Veliko oseb, predvsem iz drugih slovenskih okrajev ter drugih republik Jugoslavije je bilo aretiranih v obmejnem pasu, ki je meril kar 15 km v notranjost Slovenije ter so bili takoj osumljeni, da nameravajo pobegniti v tujino.

Zakon o gibanju na meji (Uradni list FLRJ, št. 101 z dne 26.11.1947) je določal za prekršek ilegalnega prehoda državne meje kazen tri mesece zopora ali poboljševalnega dela ter možnost izгона iz obmejnega območja. Kazen za prekršek je na

⁵ Rd 7219-20 (20.11.1949)

⁶ Rd 1251 (19.10.1950)

⁷ Rd 4990 (14.6.1949)

⁸ Rd 12825 (15.7.1949)

⁹ Rd 5738 (27.7.1848)

¹⁰ Rd 14281 (16.8.1950): cena 1kg saharina je bila na črnem trgu 18.000 din

¹¹ Rd 4514 (20.10.1947)

¹² Rd 1444 (17.3.1948)

¹³ Rd 5906-12 (17.3.1947)

¹⁴ Rd 5906 (25.11.1947)

¹⁵ Rd 13609 (8.5.1948)

¹⁶ Rd 14861 (7.11.1950)

prvi stopnji izrekal okrajni odsek za notranje zadeve. Izsledene prebivalce iz obmejnega pasu so večinoma naselili na Kočevsko na državna kmetijska posestva (npr. družina Bohinec iz Melov).

Iz razpoložljivega arhivskega gradiva za gornjeradgonski okraj je bilo mogoče razbrati, da so bile osebe, ki so bile aretirane bile aretirane pri poizkusu pobega, po ilegalni vrnitvi iz Avstrije ter zaradi organiziranja, vodenja ali skrivanja ilegalnih prebežnikov. Prav značilno za radgonski okraj in ilegalno prehajanje meje je značilno, da so aretiranci priznavali, da so mejo že večkrat ilegalno prešli, nekateri, predvsem tihotapci, celo večkrat tedensko.

Kakšen je bil ulov ilegalcev v Avstrijo ali v Jugoslavijo je glede na razpoložljivo gradivo težko natančno določiti. Podatki kažejo za leta 1945-1950 naslednje število dokumentiranih ilegalnih prehodov, ki pa slonijo zgolj na podlagi aretacij UDV in zasliševanj oseb:

Število pobegov

Tabela 1.

Leto	Štev. ilegalnih prehodov
1945	14
1946	20
1947	28
1948	37
1949	60
1950	74
skupaj	233

Število aretiranih oseb, ki so ilegalno prešle mejo z Avstrijo je bilo v rahlem vzponu po letih a vseeno v letu 1950 kar za šestkrat večje kot v letu 1945.

K predstavljenim podatkom je potrebno prišteti še od UDV neugotovljeno število uspešnih pobegov v Avstrijo, ki pa sta jih skorajda vse registrirala avstrijska obmejna žandarmerija in FSS.

Sodelavec UDV iz Avstrije (psevdonim Andraž), iz višjih krogov okrajne žandarmerije, je gornjeradgonski UDV nekajkrat tajno posredoval podatke o pribežnikih v Avstrijo. Tako je bilo v drugi polovici leta 1950 v seznamih avstrijske žandarmerije v radgonskem okraju registriranih 164 oseb, ki so ilegalno prešle mejo in jih UDV seveda ni ujela pri prebegu čez mejo. Tajni sodelavec Andraž je ustno poročal, da je živelo do začetka avgusta leta 1950 »okoli 2900 auslenderjev v radgonskem okraju«¹⁷.

Tudi agent UDV, ki je deloval v Radgonskem kotu (psevdonim Pirc), je poročal v sredini leta 1947 o številnih prebežnikih od jeseni 1945 do novembra 1947, ko je registriral z natančnimi podatki (ime, priimek, kraj bivanja oz. jugoslovanska republika in datum ilegalnega prebega) v drugi polovici leta 1945 leta 26 prebegov (13 iz slovenskih okrajev ostalih in 12 iz drugih republik- 8 iz Hrvaške, 2 iz Srbije ter 2 iz Bosne in Hercegovine in tujez iz Ukrajine).

V letu 1947 je Pirc poročal o 14 pobegih (2 iz okraja Gornja Radgona in 10 iz drugih okrajev, pobegnili sta tudi 2 nemška vojna ujetnika), ki sta bila na delu v gozdu pri Brežicah ter jugoslovanski obmejni stražar iz stražnice na Petanjcih¹⁸.

¹⁷ Rd 2724 (2.1.1951); od 7.7.1950 - 31.10.1950 = 75 oseb in Rd 2694 (1.11.1950 - 31.12.1950 = 89 oseb, in Rd 2680 (10.8.1950)

¹⁸ Rd 1957-59 (4.7.1947)

Attila Kovács

Internacija prekmurskih Madžarov v taborišča Hrastovec in Kidričevo leta 1945

POVZETEK

Po prihodu Rdeče armade v Prekmurje aprila 1945 ter po prevzemu oblasti s strani partizanov so se na prekmurske Madžare zgrnile številne krivice. Največjo so doživeli julija 1945. Jugoslovanske oblasti (partizani) so namreč v noči z 9. na 10. julij v Hrastovec, natančneje v taborišče, ustanovljeno v tamkajšnjem gradu, internirali 558 prekmurskih Madžarov iz 19 naselij, nato pa del internirancev preselili v taborišče Šterntal (Strnišče pri Ptujju). V internacijo so razen vasi Petišovci vključili vsa madžarska oz. z madžarskim življenjem naseljena naselja v okolici Dolnje Lendave. Večina internirancev (nekaj več kot 80%) so bili starejši ljudje, ženske in otroci. Iz Hrastovca oz. Šterntala se je konec meseca septembra večina internirancev lahko vrnila domov. Od skupno 558 interniranih je umrlo 19 oseb, med njimi 6 otrok.

Ključne besede: Madžari v Prekmurju, taborišče Hrastovec, taborišče Šterntal, internacija, József Kóvágó (Küronya), Dolnja Lendava, partizani.

1. Uvod

Po koncu druge svetovne vojne so Madžari v Prekmurju s strani nove jugoslovanske (partizani) oblasti doživeli številne krivice. Med temi se je v spomin prekmurskih Madžarov najbolj vtisnila internacija madžarskega življa iz okolice Dolnje Lendave (danes Lendava) v taborišče Hrastovec in Šterntal poleti leta 1945.

2. Kaj se je zgodilo poleti leta 1945?

Po prihodu Rdeče armade v Prekmurje aprila 1945 ter po prevzemu oblasti s strani partizanov so prekmurski Madžari doživeli številne krivice. Tako so npr. jugoslovansko/slovenske oblasti v dolnjelendavskih, delno v mariborskih zaporih pripravili osebe, ki so v obdobju madžarske oblasti med leti 1941-1945 v prekmurskih madžarskih vaseh zasedali različne upravo-politične funkcije oziroma so prihajali iz vrst vidnih gospodarstvenikov. Vzporedno s tem so partizani v dolnjelendavskem okraju zbrali osebe, ki so se vključili v stranko Puščičastih križev¹ in so jih z namenom »prevzgoje« zaprli v taborišče, postavljeno v Filovcih. Prav tako je treba omeniti, da so pripadniki nove oblasti takoj po koncu vojne izvensodno likvidirali najmanj 5 prekmurskih Madžarov.

Prekmursko madžarsko skupnost je najbolj prizadela internacija dela madžarske populacije v koncentracijski taborišči Hrastovec in Šterntal (danes Strnišče pri Ptujju). Izraz »koncentracijsko taborišče« so za obe taborišči uporabljali sami partizani. Jugoslovanske oblasti (partizani) so v noči z 9. na 10. julij v Hrastovec, natančneje v taborišče, ustanovljeno v

tamkajšnjem gradu, internirali 558 prekmurskih Madžarov. Internacija je prizadela vsa madžarska naselja v nekdanjem dolnjelendavskem okraju, razen naselja Petišovci. Predstojniki naselja Petišovci, ki so bili slovenske narodnosti, so namreč preprečili, da bi osebe, ki so bili predvideni za internacijo, odvedli. Tako so internacije prizadele 19 naselij v okolici Dolnje Lendave, med njimi je bila tudi vas Motvarjevci, ki je tedaj še pripadalo k dolnjelendavskemu okraju. Zanimivo je poudariti, da iz madžarskih naselij, ki so pripadala murskosoboškemu okraju (Prosenjakovci, Čikečka vas, Pordašinci, Središče, Domanjševci, Krplivnik in Hodoš), niso internirali nikogar.

Sestri Hack iz Dolnje Lendave sta se v publikaciji z naslovom *Miért? Zakaj? dneva internacije* spominjali tako (v vseh ostalih naseljih dolnjelendavskega okraja so internacije potekale po podobnem scenariju): »*Ponoči sta po nas prišla dva vojaka in ena debela ženska. Ne vem, kdo je bila, vendar sem slišala, da ji je mama rekla Kristina. Rekla je, da naj pospravimo stvari, ker nas bodo internirali. Kam, tega ni povedala. [...]. Stvari smo pospravili in smo čakali na žensko, da pride po nas. Pospremili so nas v veliko dvorano Hotela Krona, kjer je bilo že ogromno ljudi. Zjutraj so nas pospremili v eno manjšo sobo, vendar tam nismo bili dolgo, ker so nas naložili na tovarnjake kot govedo in nas odpeljali. [...]. Popoldne smo prispeli, na grad smo se morali povzpeti po najbolj strmeh pobočju. Nam, otrokom, to ni bilo težko, vendar so bile tam tudi starejše osebe. Nato so nas razdelili po prostorih, nas so namestili na nadstropje. V sobi nas je bilo ogromno in smo morali spat na golih tleh.*«

¹ Nationalsocialistična »Stranka puščičastih križev« je bila ustanovljena leta 1939, njen voditelj pa je bil Ferenc Szálasi. Vse do jeseni 1943 je bila stranka na obrobju madžarskega političnega

življenja. Po neuspelem Horthyjevem poskusu izstopa iz vojne 15. oktobra 1944 so Nemci njilaše, kakor so se imenovali pripadniki te stranke, postavili na oblast.

Tabela 1. Starost interniranih prekmurskih Madžarov v taborišče Hrastovec.

Starost interniranih oseb	Število interniranih oseb	%
0 – 15 let	160	28,7
15 – 55 let (ženske)	198	35,5
15 – 55 let (moški)	107	19,2
55 – in več let	77	13,8
Neznan datum rojstva	16	2,8
Skupaj	558	100

Vir: Seznam interniranih prekmurskih Madžarov (v lasti: József Biró, Lendava).

Del madžarskih internirancev v taborišču Hrastovec, ki v lagerju niso imeli otrok, mlajših od 15 let, so 28. julija 1945 premestili v taborišče Šterntal pri Ptuj (danes Strnišče pri Ptuj). V taborišču Šterntal so ženske in moške ločili in jih nastanili v posebnih barakah. Otroke, ki so ostali v taborišču Hrastovec pa so po 5 tednih pustili domov, ker jih je ogromno zbolelo, predvsem je med njimi razhajala griža. Tedaj komaj 13 letni Imre Nedelko iz Dolge vasi, ki je bil interniran v taborišče Hrastovec, se je v že omenjeni publikaciji Miért? Zakaj? odpustitve otrok iz taborišča spominjal takole: »Nekega jutra se je na dvorišču dvorca (Dvorec v Hrastovcu, op. avtorja) pojavil v belo oblečeni oficir z dvema vojakoma. Na njegovo povelje so nas prignali na dvorišče. Začuden nas je vprašal, zakaj smo tam, saj je videl le starce, ženske in otroke. [...]. Zatem so obvestili občino v Lendavi, da je v taborišču izbruhnila epidemija tifusa. Na prošnjo predsednice občine je po nas prišla ena ženska iz Dolge vasi z nekaj spremljevalci, vendar so iz taborišča izpustili le otroke, mlajše od 16 let. Tako se je 31 sestradanih, lačnih otrok (med njimi jaz in ena od mojih sester) napotilo iz Hrastovca v Ptuj. Prepeščili smo 25 kilometrov, vendar se noben ni pritoževal. Na Ptuj smo prespali v prostorih župnišča. Drugi dan smo šli na železniško postajo in se z vlakom odpeljali v Čakovec. Bila je nedelja. Kupci iz Prekmurja so izvedeli, da smo prispeli. Navalili so na nas in znanci so nekaj otrok odpeljali s sabo. Mi, ostali smo z večernim vlakom prispeli v Mursko Središče, kjer nas je moj dedek že čakal s konjsko vprego.« Drugo skupino, zelo majhne in zelo bolne otroke pa so iz Hrastovca domov pripeljali z vozovi.

Kljub temu, da so otroke poslali domov, je najmanj 6 nedoraslih otrok, zaradi bolezni oziroma popolne izmučenosti umrlo doma, kmalu po prihodu iz taborišča. Internirani prekmurški Madžari, tako tisti iz taborišča Hrastovec, kakor tudi drugi, ki so bili premeščeni v taborišče Šterntal, so se lahko vrnili na svoje domove konec septembra 1945.

3. Zakaj je prišlo do internacije?

Na to vprašanje je zelo težko odgovoriti, ker so bili prekmurški Madžari, internirani v taborišča Hrastovec in

Šterntal, nedolžni. Dejstvo pa je, da so veliko večino moških članov družin (vzdrževalci družin), ki so bili internirani v taborišče Hrastovec nove oblasti bodisi že zaprle v različne zapore, ali pa so bili na »prevzgoji« v taborišču v Filovcih. Torej je velika večina interniranih oseb v Hrastovcu bila v sorodstvenih odnosih z osebami, ki so v obdobju »Madžarov«, torej v letih 1941-45² zasedali nekatere politično-upravne funkcije, oziroma so imeli vidnejšo gospodarsko vlogo ali pa so bili člani Stranke puščičastih križev.

Po mnenju mnogih prekmurški madžarskih sodobnikov je bila internacija v Hrastovec in nato v Šterntal »odgovor« na internacijo primorskih kolonistov v Sárvár leta 1942.³ Mnenja sodobnikov zaenkrat še z arhivskimi viri ni mogoče dokazati. Zato pa lahko z njimi dokažemo, da so oblasti internirane prekmurske Madžare želele preseliti na Madžarsko. Obe taborišči (torej Hrastovec in Šterntal) sta bili po vsej verjetnosti le prehodni postaji. Da pa na koncu le ni prišlo do izselitve oziroma preselitve interniranih prekmurskih Madžarov na Madžarsko, gre pripisati tedanjemu podžupanu Budimpešte, Józsefu Kóvágóju (Küronya).⁴ Kóvágó je bil namreč obveščen o internaciji prekmurskih madžarskih družin (med interniranimi je bila tudi njegova mati, Istvánné Kóvágó, ki je živela v Dolnji Lendavi) in je kot podžupan Budimpešte, v zadevi interniranih prekmurskih Madžarov nastopil pri Zavezniški nadzorni komisiji, ki je delovala v Budimpešti. Zahvaljujoč njemu so o internaciji bili obveščeni organi notranje uprave tako v Beogradu, kakor tudi v Ljubljani, ki o tem niso vedeli ničesar. Na koncu so organi notranje uprave v Ljubljani ukrepali in internirane Madžare iz Prekmurja vrnili domov.

4. Internacija v luči števil

Večina interniranih oseb (nekaj več kot 80%) so bili starejši, ženske in otroci. Kot smo že omenili, so jugoslovanske (partizanske) oblasti veliko večino moških članov interniranih družin že prej zaprle v različne zapore ali pa so bili na »prevzgoji« v taborišču v kraju Filovci. Na osnovi dostopnih podatkov je bilo od 558 interniranih oseb 16 mlajših od 15 let, kar je pomenilo 28,7% vseh interniranih oseb. 77 oseb je bilo starejših od 55 let oziroma 13,8% interniranih. Od 558 internirancev datum rojstva 16-ih oseb še ni znan. V skupini internirancev, ki niso spadali ne med otroke, ne med starce (skupina med 15-55 leti starosti), je bilo 305 oseb. Med temi 305 osebami je bilo 198 žensk, kar je bilo blizu 2/3 te skupine. Med vsemi interniranimi osebami je bilo vsega skupaj 107 moških med 15-55 leti starosti (19,1%). Ostali so bili otroci, ženske in starci.

Na podlagi trenutno dostopnih podatkov je od 558 interniranih prekmurskih Madžarov v taborišču Hrastovec in Šterntal umrlo najmanj 19 oseb, med njimi vsaj 6 nedoraslih otrok. V taborišču Hrastovec je umrlo 5, v Šterntalu pa 6 interniranih prekmurskih Madžarov, ki so tam tudi pokopani. Takoj po vrnitvi iz taborišča, zaradi bolezni in onemoglosti, sta umrli dve odrasli osebi in 6 nedoraslih otrok.

² Prekmurški Madžari obdobju madžarske oblasti od leta 1941-45 (madžarska okupacija) pravijo »amikor magyarok voltunk – ko smo bili Madžari«.

³ O internaciji primorskih kolonistov v Sárvár glej Attila Kovács: Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno - primer

internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. Prispevki za novejšo zgodovino. 2013, letn. 53, št. 1, str. 186-200.

⁴ Kóvágó József se je prvotno pisal Küronya in je bil po rodu doma iz Prekmurja.

Tabela 2. Število in kraj smrti.

Kraj smrti	Število umrlih	Od tega otrok
Hrastovec	5	-
Šterntal	6	-
Domači kraj	8	6
Skupaj	19	6

Vir: Miért/Zakaj; Lastno raziskovanje.

A handwritten list of names and dates of deaths of Hungarian prisoners of war in the Hrastovec camp. The list is organized into columns and rows, with names written in cursive and dates in a standard font. Some names are underlined or grouped together. The list includes names like Anna, Marija, János, and others, with dates ranging from 1944 to 1945.

Slika 1. Stran seznama interniranih prekmurskih Madžarov v Hrastovec, ki ga je na skrivaj dal pripraviti trgovec János Rudas iz Radmožancev (Vir; József Biró, Lendava).

Slika 2. Nagrobni spomenik hčerke kalvinskega duhovnika iz Motvarjevcev, ki je umrla nekaj dni po prihodu iz taborišča (Foto: Attila Kovács).

Literatura

1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), XIX-J-1-K, ADM, Jugoszlávia 1945-1964, 15 doboz.
2. VARGA, Sándor: *A szlovénia magyarok II.* In: Honismeret, 1995/3.
3. GÖNCZ, László: *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura-mente 1941-1945.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2006.
4. *Miért? Zakaj?* lendavski zvezki - lendvai füzetek. 1998/17.
5. *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji.* Zbral in uredil: DR. MIKOLA, MILKO. Založilo in izdalo Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Ljubljana, 2007.
6. FERENC, Tone: *Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno.* In: (ured. Dušan Nečak) »Nemci na Slovenskem 1941-1955«. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1998.
7. KOVÁCS, Attila: Represija v Prekmurju med drugo svetovno vojno - primer internacije kolonistov iz okolice Dolnje Lendave v Sárvár. Prispjevki za novejšo zgodovino. 2013, letn. 53, št. 1, str. 186-200.

Jolanda Lazar*

»In tako sem se učil – ne od tistih, ki so me poučevali, ampak od tistih, ki so z menoj razpravljali« (Sveti Avguštin)

POVZETEK

Kvaliteta pouka je osrednja tema številnih raziskav na področju izobraževanja. Zanimanje za to področje je poraslo z uvedbo mednarodnih primerjalnih študijah (PISA, PIRLS, TIMSS) in nacionalnih preverjanjih znanja (NPZ, matura). Raziskovanje se je osredotočilo na vprašanje: »Kaj je učinkovit pouk? Kako se lahko izboljša?« Gre za spremenljivko, na katero lahko vplivamo. Pri ugotavljanju kvalitete pouka je dan poseben poudarek učnemu pogovoru, saj poteka proces učenja in poučevanja v večji meri kot socialna interakcija med učiteljem in učenci.

Ugotovitve raziskav so se potrdile tudi pri opazovanih urah pouka.

Ključne besede: kvaliteta pouka, učni pogovor, socialna interakcija.

Uvod

Odkar slovenske šole mednarodno (PISA, PIRLS, TIMSS) in nacionalno (NPZ, matura) primerjajo, je kvaliteta pouka centralna tema številnih raziskav na področju izobraževanja. Tudi znano dejstvo, da imata največji vpliv na šolski uspeh spremenljivki inteligenca in motivacija posameznika, ni zmanjšala intenzitete razprav o kvaliteti pouka.

Jedro teh debat tvori dvoje vprašanj: »Kaj je učinkovit pouk? Kako se lahko pouk izboljša?« Pouk je namreč spremenljivka, na katero lahko vplivamo in po raziskavah (Lipowsky, 2009) vpliva učitelj s svojim načinom poučevanja na uspeh učenca do 30 %. Prav tako je šola s svojimi značilnostmi do 14 % soodgovorna za uspeh posameznika.

Zanimiv je model o kompleksnosti poučevanja, ki temelji na Fendovi teoriji (1981). Poučevanje in učenje primerja s »ponudbo in izkoristkom« – to pomeni, da so izbrani pristopi in metodični načini poučevanje le ponudba, ki jo mora učenec tudi izkoristiti.

Poleg drugih empirično dokazanih kvalitativnih značilnosti pouka se je razprave osredotočajo na učni pogovor, saj se proces učenja in poučevanja odvija v večji meri kot socialna interakcija med učiteljem in učenci v različnih oblikah – neverbalni, pisni, predvsem pa verbalni, ki je osrednja pri posredovanju učnih vsebin.

Zanimanje za raziskovanje učnega pogovora sovpada s povezovanjem jezikovnega, lingvističnega in edukativnega področja iz 70. oziroma 80. let 20. stoletja. Celostni pogled na poučevanje je zahteval paradigmatški premik od

behaviorističnega koncepta dražljaj-odziv v socialno konstruktivistični model razredne interakcije.

Spekter raziskav na tem področju sega od kvantitativnih (delež govorjenja učitelja in učenca) do kvalitativnih raziskav (kognitivni nivo postavljenih vprašanj, kvalitativna analiza komunikativnih sredstev). Po raziskavah – v letih od 1970 do 2003 – do 80 % govornega časa pri pouku še vedno predstavlja govorjenje učitelja.

Podobne rezultate kažejo slovenske raziskave (Marentič Požarnik, Pregelj, 2009) iz različnih obdobj (1978, 1999, 2008). Tudi lastna opažanja pri hospitacijah potrjujejo evropske in svetovne raziskave – učitelj zavzema večino časa učnega pogovora; postavlja do 80 % vprašanj na najnižjih taksonomskih ravneh poznavanja in razumevanja; le 20 % vprašanj zahteva intelektualne procese na višjem kognitivnem nivoju. Postavljena vprašanja se ne navezujejo na že dane odgovore, ampak se osredotočijo le na določeno učno tematiko; napačni odgovori se ne analizirajo, ampak učitelj stremi le k temu, da se ne bi izpustila informacija, ki je predvidena v učnem načrtu ali učbeniškem gradivu.

Dejstvo je, da je lažje razvijati strategije za transakcijsko kot pa za interakcijsko sporazumevanje, saj pri prvem deluje govorec samostojno s pripravljenim gradivom, kar pri interakcijskem sporazumevanju ni možno. Kako učence spodbujati h govornemu sporazumevanju, v katerem velja turn-taking?

Učencem je potrebno dati priložnost za učenje vsebin, ki so sicer vezane na določeno predmetno področje, a se pri tem upošteva medpredmetnost; učenci morajo biti vključeni v odgovorno sooblikovanje učnega okolja; učne vsebine morajo biti skladne in povezljive s predznanjem učencev, tako dobijo nujno potrebno podporo za konstruiranje lastnega znanja; učenci morajo imeti možnost, da usvojeno znanje aplicirajo v drugo učno (ali življenjsko) situacijo – ob tem mora učitelj s

* Osnovna šola Šalovci, Šalovci 172, 9204 Šalovci
jolanda.lazar@guest.arnes.si

premišljenim diskurzom spodbuditi učence k sodelovanju (od transakcije k interakciji).

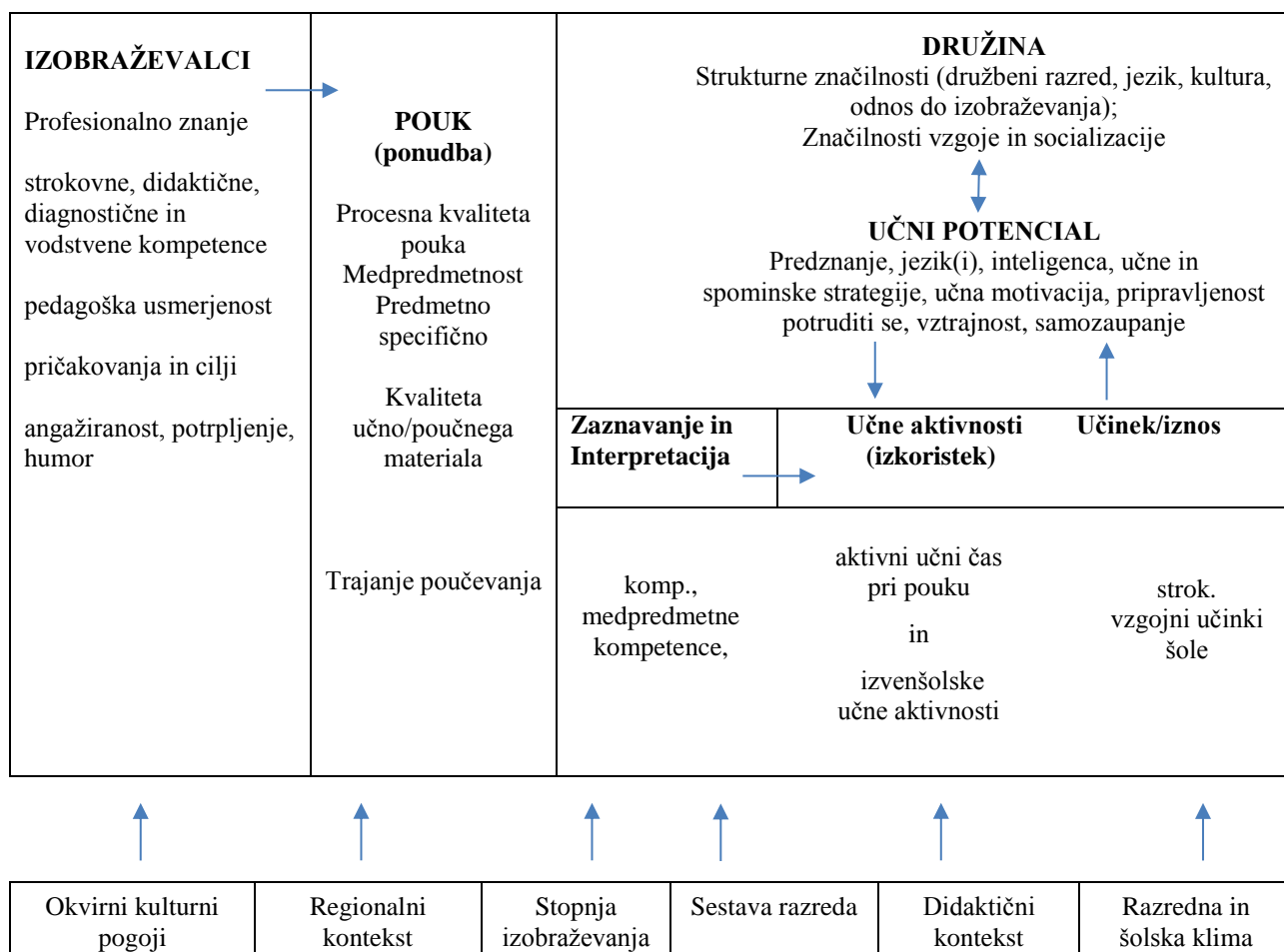
V spodbudnem učnem okolju se interakcijsko sporazumevanje zgodi – ugodna razredna klima spodbuja učni pogovor, ki postane dejanska komunikacijska interakcija in ne ostaja le na nivoju učiteljevega monologiziranja z dodanimi vprašanji.

Kvaliteta pouka

Do prvih nespodbudnih rezultatov mednarodnih raziskav je bila celotna edukativna srenja osredotočena na dajanje natančnih navodil o zunanji formi pouka – zakoni, pravilniki, učni načrti, predmetniki – torej je bil najpomembnejši *input (vnos)*. Fokus je bil torej na formi in ne na vsebini. Šele čez čas se je zgodil preobrat – naenkrat s(m)o postali pozorni na *output* ali *outcome* – torej dosežki oziroma znanje učencev. Zanimanje se je preusmerilo na dejanske učinke in uspehe poučevanja – torej na *iznos*, na merljiva dejstva in pri tem smo se lotili številnih

projektov, saj smo naenkrat ugotovili, da naši učenci zaostajajo za evropskim povprečjem. Odgovornost se je prevalila na šole in pristope poučevanja, pri tem pa se je pozabilo, da je uspeh učencev odvisen od treh nivojev: največji vpliv na šolsko uspešnosti (50–70 %) imajo individualne značilnosti učencev (motivacija, inteligentnost, predznanje, pripravljenost potruditi se, vztrajnost, samozaupanje), kot drugi pomembni dejavnik so značilnosti razreda, učitelja in pouka (10–30 %) in tretja pomembna spremenljivka so značilnosti šole (5–14 %) (Lipowsky, 2009).

Kako kompleksno je poučevanje in učenje nazorno kaže model, ki temelji na Fendovi teoriji (1981). Poučevanje in učenje primerja s »ponudbo in izkoristkom« – to pomeni, da so izbrani pristopi in metodični načini poučevanje le ponudba, ki jo mora učenec tudi izkoristiti. Tako ponudba kot tudi izkoristek sta kognitivni aktivnosti, ki sta temelj vseh učnih procesov. Natančni model na osnovi Fendove teorije sta izdelala Helmke in Weinert leta 1979 (v Helmke, 2007):

Model Ponudbe in izkoristka po Helmke, Weinert (1997); prevod avtorice članka

Po tem modelu je institucionalno poučevanje odvisno od tega, v kolikšni meri so izobraževalci, upoštevajoč vse spremenljivke, sposobni ustvariti optimalno ponudbo in istočasno podpreti učeče se, da to ponudbo tudi optimalno izkoristijo. V tej situaciji pride do izraza učni pogovor, ki je temelj poučevanja. Učni pogovor je po definiciji socialna interakcija, torej mora tudi izobraževalec prepoznati in izkoristiti »ponudbo« v obliki odgovorov, ki jih pozoren učitelj izkoristi predvsem za nadaljnja vprašanja ali diskusije.

Učni pogovor je v optimalnih okoliščinah konstantna menjava ponudbe in izkoristka.

Značilnosti kvalitetnega pouka

V prejšnjem poglavju smo opisali pouk kot ponudbo, ki jo mora učenec izkoristiti, da bi dosegel učinek (Ackermann, 2011). Kaj pravzaprav je kvalitetni pouk? V empiričnih raziskavah govorimo o kvaliteti pouka, če je povezava med določenimi značilnostmi pouka in uspešnostjo kvantitativno dokazljiva. Veliko poskusov je bilo, da bi izdelali nabor principov in načel, ki zagotavljajo kvalitetni pouk. Med prvimi je Brunnhuber (1971) razvil principe dobrega pouka, med katerimi najdemo motivacijo, ciljno usmeritev, strukturiranost učne ure, primernost in zagotavljanje uspešnosti – kar je še danes aktualno. Od takrat je bilo veliko poskusov, da bi seznam dopolnili. Najbolj znan je Brophyjev (2000), kjer med drugim najdemo tudi učni pogovor, poučevanje učnih strategij in kooperativno učenje.

Med slovenskimi avtorji se ukvarjata z vprašanji kvalitetnega pouka med drugimi Marentič Požarnik in Plut Pregelj, ki prav tako dajeta učnemu pogovoru veliko težo (1980, 2009).

Pouk kot (predvsem) komunikacijska situacija

Govorna komunikacija je prav gotovo najvažnejša človeška interakcija. Pouk je pri tem brez dvoma socialna konstelacija, za katero je komunikacija karakteristična. Pri tem imamo predvsem face-to-face komunikacijo, ki jo spremlja para- in nonverbalna komunikacija – mimika, gestikulacija in glas (Ackermann, 2011). Večina učnih vsebin je podanih po komunikacijskih medijih, ki ne delujejo le kot spodbuda učnih procesov, ampak le-tega tudi »vizualizirajo«. Skozi in s komunikacijo dokazujejo učenci, kaj in koliko so se naučili.

Vigotski (1964) koncipira učni proces kot ko-konstrukcijo znanja, vedenja in izkušenj v socialni interakciji. Pojem ko-konstrukcija pomeni, da se učenje zgodi v sodelovanju pri reševanju relevantnih problemov s pomočjo socialne interakcije. V takem učnem okolju se naloga učitelja bistveno spremeni – ni izključni prinašalec in prenašalec znanja, ampak je njegova odgovornost v tem, da ustvari produktivno problemsko situacijo in zagotovi kvalitetni učni pogovor vezan na učno temo.

Današnji pogled na učni pogovor izhaja iz dveh vidikov: na eni strani je učni pogovor sredstvo, s čimer dosežemo učni cilj, na drugi strani pa je lahko sam učni pogovor tudi učni cilj – s spodbujanjem komunikacije med učenci razvijamo komunikativno zmožnost, kar predstavlja ključno zmožnost pouka.

Ampak – na to nas je opozoril že Vigotski!

Razredni učni pogovor

Spekter raziskav na tem področju sega od kvantitativnih (delež govorenja učitelja in učenca) do kvalitativnih raziskav (kognitivni nivo postavljenih vprašanj, kvalitativna analiza komunikativnih sredstev). Po raziskavah, opravljenih v letih od 1970 do 2003, še vedno predstavlja do 80 % govornega časa pri pouku govorenje učitelja:

Študija	Delež govorenja (učitelj : učenec)
Tausch & Tausch (1970)	80% : 20%
Flanders (1970)	68% : 20% (ostalo: molk)
Bellack, Kliebart, Hyman & Smith (1974)	72% : 28%
Sumfleth & Pitton (1998)	77% : 23%
Seidel (2003)	74% : 26%

Vir: povzeto po Ackermann, 2011: 20

To pomeni, da se situacija zadnjih štirideset let prav nič ni spremenila. Izobraževalci imajo še vedno več kot tri četrtine komunikacijskega časa. Raziskave so poleg tega še pokazale, da učni pogovor poteka po tradicionalnem sistemu V-O-PI (Marentič Požarnik, Plut Pregelj, 2009): vprašanje – odgovor – povratna informacija, (povzeto po Mehan v: Ackermann, 2011). Mehan (1979) je imenoval takšen način vodenja učnega pogovora IRF sekvenca – initiation – reaction – feedback. Po Mehanu poteka 53 % vseh od učitelja spodbujenih sekvenc po ustaljenem vzorcu V-O-PI. Tako se ne razvija socialna interakcija, saj učitelj v večini primerov ne izkoristi ponujeni odgovor za poglobitev znanja in izkušenj učencev ali za razvoj komunikacijske kompetence, ampak služi tak učni pogovor le ponovitvi in preverjanju posredovanih učnih vsebin.

Naslednje pomembno področje je kvantiteta postavljenih vprašanj.

Postavljanje vprašanj je običajna tehnika poučevanja in je uporabna v različnih učnih situacijah. Tako služijo učiteljeva vprašanja različnim namenom – vzbujanju zanimanja ali razvoju novih vidikov že obravnavane snovi. Poleg tega spodbujajo logično in kritično mišljenje, aktivirajo učenčev predznanje, organizirajo pouk ali preverjajo dosežke oziroma usvojeno znanje učencev.

Raziskovanje na področju postavljanja vprašanj se zanima predvsem za dva vidika – na eni strani pogostosti postavljanja vprašanj, na drugi strani pa kognitivnemu nivoju postavljenih vprašanj.

Tudi na tem področju je veliko raziskav:

Raziskava	Pogostnost učiteljevih vprašanj
Gall (1970)	150 vprašanj v učni uri
Tausch & Tausch (1970)	2 vprašanja na minuto
Tisher (1970)	2 do 4 vprašanj na minuto
Dubs (1978)	1/5 učnega časa
Seidel (2003a)	7,1 minut vprašanj na učno uro

Vir: povzeto po Ackermann, 2011: 23

Že bežen pogled pove, da je postavljenih vprašanj res zelo veliko – seveda se pojavlja vprašanje, če obstaja vzročno-

posledična povezava med pogostnostjo vprašanj in uspehom učencev. Veliko bolj pomembno pa je vprašanje o kognitivnem nivoju postavljenih vprašanj. Raziskave na tem področju (Gall, 1970; Rosenshine, 1971) so enoznačne – do 80 % vseh postavljenih vprašanj je na najnižjih taksonomskih stopnjah prepoznavanje in razumevanje – če upoštevamo najbolj znano Bloomovo (1976) taksonomijo. Torej zahteva kar 4/5 postavljenih vprašanj le spominjanje ali prepoznavanje prej prebranega ali slišane in le 20 odstotkov postavljenih vprašanj zahteva intelektualne procese na višjem intelektualnem nivoju. Visok odstotek vprašanj, ki zahtevajo zgolj reproduciranje lahko razložimo s tem, da tovrstna vprašanja daje bazične informacije, ki služijo kot izhodišče višjim intelektualnim procesom kot so uporaba, analiza, sinteza in vrednotenje.

Logični sklep bi bil, da vprašanja na višjem kognitivnem nivoju vodijo k višjim dosežkom (poglobljenemu znanju). Raziskava iz leta 1980 (Fisher, Berliner, Filby, Marliave, Cahen, Dishaw) je prišla do zanimivega in nepričakovanega rezultata: uporabljen čas za postavljanje kompleksnih vprašanj negativno korelira z dosežki učencev (*output*-om), vprašanja na nižji kognitivni ravni pa pozitivno korelirajo z znanjem učencev.

Prav gotovo je naloga učitelja, da temeljito premisli svoj način poučevanja, pri čemer mora upoštevati predvsem uspeh učencev. Če pride do zadovoljivih rezultatov, je na dobri poti, če ne, pa je pametno premisliti način poučevanja in pri tem predvsem vodenje učnega pogovora.

Tudi slovenske raziskave (Marentič Požarnik, Plut Pregelj, 2009) iz različnih obdobjih (1978, 1999, 2008) potrjujejo ugotovitve evropskih in svetovnih raziskav – učitelj zavzema večino časa učnega pogovora; postavlja do 80 % vprašanj na najnižjih taksonomskih ravneh poznavanja in razumevanja; le 20 % vprašanj zahteva intelektualne procese na višjem kognitivnem nivoju. Postavljena vprašanja se ne navezujejo na že dane odgovore, ampak se osredotočijo le na določeno učno tematiko; napačni odgovori se ne analizirajo, ampak učitelj stremi le k temu, da se ne bi izpustila informacija, ki je po učiteljevem mnenju pomembna.

Vprašanja pri pouku pa ne postavljajo samo učitelji, ampak tudi učenci. Raziskave na tem področju kažejo, da imajo vprašanja učencev pomembno vlogo pri izgradnji znanja, a kljub temu je število vprašanj zastavljenih s strani učencev znatno nižje kot s strani učiteljev. Niegemann (po Ackermann, 2011) domneva, da je temu tako zaradi dveh razlogov: 1. omejen čas – več vprašanj postavi učitelj, manj časa ostane učencem za postavljanje vprašanj; 2. vprašanja učencev učitelji velikokrat občutijo kot moteči faktor in logična posledica je, da jim učitelj čas omeji. Prav Niegemann je leta 2004 povzel različne raziskave na to temo in ugotovil, da je povprečje 0,11 vprašanja na učenca na uro – pa še postavljena vprašanja so bila na kognitivno nižjem nivoju. Pri tem pa Niegemann opozarja, da imajo vprašanja učencev z vidika metakognicije pomembno vlogo. Tako lahko učenci sami preverjajo svoje znanje. Če ugotovijo, da ne znajo odgovoriti na lastna vprašanja, poiščejo druge vire informacij.

Že leta 1978 se je Dubs (po Ackermann, 2011) zavedal pomena vprašanja učencev in ugotovil, da učenci postavljajo vprašanja takrat, ko jih učitelj vključi in vgradi v pouk. Tako socialno interakcijo je Dubs zaznal le v 3 do 9 % učiteljevih

izjav. Iz tega je sklepal, da morajo učitelji, ki želijo dvigniti število vprašanj učencev, vprašanja in pripombe učencev karseda dobro vključiti v nadaljnji pouk. Tako bi se udeležila tudi ideja o “ponudbi in izkoristku” v obe smeri.

Tesno povezan s postavljanjem vprašanj pri pouku je tudi odzivni čas. Ta odloča, če vprašanje lahko razvije svoj potencial. Odzivni čas delimo na dve različni komponenti: odzivni čas I opiše čas, ki preteče, potem ko učitelj postavi vprašanje, do odgovora, ki ga da učenec; za odzivni čas II veljajo vsi odmori med odgovorom učenca in naslednjo izjavo učitelja. Najbolj obsežno raziskavo je opravil Rowe leta 1974 (v: Ackermann, 2011), v kateri je analiziral več kot 300 tonskih posnetkov učnih sekvenc – rezultat je več kot presenetljiv – povprečni odzivni čas leži pri 0,9 sekunde.

Podobne raziskave v nemškem prostoru kažejo bolj spodbudni rezultat. Sacher (1995) je prišel do zanimivega rezultata, ugotovil je namreč, da so učitelji bolj pripravljeni počakati na odgovor pri boljših učencih – tudi do 2 sekundi; medtem ko so pri manj sposobnih učencih počakali ravno 0,9 sekunde. Rowe priporoča, da učiteji podaljšajo odzivni čas na 3–5 sekund, kar bi po njegovem pozitivno spremenilo kvaliteto učnega pogovora.

Lastne ugotovitve

S snemanjem ur smo dodali hospitacijam dodano vrednost. V šolskih letih 2012/2013, 2013/2014 in 2014/2015 je tako nastal nabor posnetkov, ki je služil za natančno analizo učnega pogovora od vrtca do devetega razreda. Analizirali smo 15 ur posnetkov v zadnjem triletju. Želeli smo ugotoviti frekvenco vprašanja s strani učiteljev in učencev, kvaliteto postavljenih vprašanj in odzivni čas.

Potrdili so se rezultati mednarodnih raziskav (vključno s slovenskimi) – delež učiteljevega govorjenja obsega do 80 %, ustrezno temu je nizek delež učenčevega prispevka – do max. 15 %, ostalo je molk. Do 90 % učnega pogovora poteka po tradicionalnem sistemu (VOPI).

Tudi pri odzivnem času ni bilo presenečenj – učitelji čakajo povprečno 1 do 2 sekundi, potrdilo pa se je tudi, da so pripravljeni pri boljših učencih počakati trenutek dlje.

Najbolj pa nas je presenetilo dejstvo, da učenci dejansko ne sprašujejo. Če že vprašajo, gre za organizacijska vprašanja ali za vprašanja na najnižjih taksonomskih nivojih.

Kako naprej?

Opozoriti moramo, da je vzorec naše raziskave premajhen, da bi bil reprezentativen. Je pa morda, glede na ugotovitve iz mednarodnih raziskav, zanimiv in lahko služi kot izhodišče lastni refleksiji.

Prvi in najpomembnejši korak, ki ga mora učitelj narediti, če želi aktivirati učence, je, da učence posluša, resno jemlje njihova vprašanja in pripombe. Prav tako je pomembno, da učitelji dopustijo napake, jih tematizirajo in jih jemljejo kot “ponudbo”, jih vgradijo v pouk kot izhodišče za metakognitivno učenje.

Drugi, ravno tako pomemben korak je, da pustijo učencem več časa, brez da bi jim postavili še številna podvprašanja.

Tako lahko razvijamo počasi – korak za korakom – dejansko socialno interakcijo, kjer bo obveljal model “ponudbe in izkoristka” – vendar za oba deležnika poučevanja in učenja.

Literatura

1. Ackermann, S. (2011). Klassengespräch im Mathematikunterricht. Eine Pilotstudie im Rahmen des Projekts “Persönlichkeits- und Lernentwicklung von Grundschulkindern”. Kassel: University press GmbH.
2. Bloom, B. S. (1976). Taxonomie von Lernzielen im kognitiven Bereich. Weinheim: Belz
3. Brophy, J. E. (2000). Teaching. <http://www.ibe.unesco.org/publications/EducationalPracticesSeriesPdf/prac01e.pdf/>.
4. Brophy, J. E. & Good, T. L. (1976). Die Lehrer-Schüler-Interaktion. München: Urban & Schwarzenberg.
5. Brunnhuber, P. (1971). Prinzipien effektiver Unterrichtsgestaltung. Donauwörth: Auer.
6. Fisher, C. W., Berliner, D. C., Filby, N. N., Marliave, R., Cahen, L. S. & Dishaw, M. M. (1980). Teaching behaviors, academic learning time, and student achievement: An overview. In C. Denham & A. Lieberman (Hrsg.), Time to learn (S. 2-15). Washington: National Institute of Education.
7. Gall, M. D. (1970). The use of questions in teaching. *Review of Educational Research*, 40, 707-721.
8. Helmke, A. (2007). Was wissen wir über guten Unterricht? Wissenschaftliche Erkenntnisse zur Unterrichtsforschung und Konsequenzen für die Unterrichtsentwicklung. http://www.bildung.koeln.de/imperia/md/content/selbst_schule/downloads/andreas_helmke_.pdf
9. Fend, H. (1981). Theorie der Schule. München: Urban & Schwarzenberg.
10. Lipowsky, F. (2009). Unterricht. In E. Wild & J. Möller (Hrsg.), *Pädagogische Psychologie* (S. 73-101). Heidelberg: Springer.
11. Marentič Požarnik, B., Plut Pregelj, L. (1980). Kakršno vprašanje takšen odgovor: priročnik o pedagoško-psiholoških osnovah zastavljanja kvalitetnih vprašanj pri pouku. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.
12. Marentič Požarnik, B., Plut Pregelj, L. (2009). Moč učnega pogovora. Poti do znanja z razumevanjem. Ljubljana: DZS.
13. Rosenshine, B. (1971). Teaching behaviours and student achievement. London: NFER.
14. Sacher, W. (1995). Meldungen und Aufrufe im Unterrichtsgespräch. Theoretische Grundlagen, Forschungsergebnisse, Trainingselement und Diagnoseverfahren. Augsburg: Wißner.
15. Wygotski (Vigotski), L. S. (1964). Denken und Sprechen. Frankfurt/Main: Fischer Verlag.

Pomurska Obzorja

ISSN 2350-6113

